

A Kostolac-kultúra újabb temetkezései Balatonbogláron

SIKLÓSI ZSUZSANNA

A tervezett M7 autópálya Somogy megyei szakaszán az utóbbi években folytatott régészeti megelőző feltárások számos korszak kutatásában kiemelkedő eredményeket hoztak. Ebből a késő rézkori Kostolac-kultúra sem jelent kivételt. Ordacsehi—Major lelőhelyen a kultúra és a késő Baden-kultúra kevert települése került elő¹, míg Balatonboglár—Berekre-dűlőn a korszakba sorolható három temetkezés² és a település egy része is napvilágot látott 1994 és 1995-ben. Balatonbogláron a feltárások 2001-ben folytatódtak, amikor a késő Baden- és Kostolac-kultúra településének további objektumai, valamint ez utóbbi további tíz temetkezése is feltárára került.³ A továbbiakban ezeket fogom ismertetni.

2001-ben a tervezett autópálya nyomvonalát módosították, ami nagymértékben érintette a lelőhelyet. Ennek következtében az 1994—1995-ös ásatási terület a nyomvonalon kívülre került, az újabb nyomvonal a korábbi tervezettől északra húzódik. A 2001-ben feltárt sírok már a módosított nyomvonal területén, a feltárt terület északnyugati részén helyezkedtek el, tehát a korábban ismert három sírtól jelentős, mintegy 100 m-es távolságra, azoktól északra, északkeletre láttak napvilágot. (l. tábla)

A balatonboglári sírok különösen jelentősek a késő rézkor kutatói számára, mivel ebből a korszakból rendkívül kevés temetkezés ismert, melyek közül még kevesebb a hiteles körülmények között feltárt és publikált lelet. A sanyarú képet jól illusztrálja az a tény, hogy a lelőhelyen feltárt összesen 13 sírral nagyjából megduplázódott az eddig ismert Kostolac temetkezések száma.

A lelőhely leírása

A több korszakot felölelő lelőhely a mai várostól délre, a Jamai-patak mentén húzódó észak-déli irányú nagy dombvonulaton helyezkedik el. A lelőhely észak-déli irányban több, mint 2 km hosszú, északon a város alá nyúlik. A módosított nyomvonal kelet-nyugati irányban nagyjából 600 m széles szakaszon metszi. A lelőhely teljes feltárt területén igen nagy objektumsűrűséget figyeltünk meg.⁴ A különböző korszakú objektumok sűrűn voltak egymásba ásva, így nem kizárt, hogy a megfigyelt eseteken kívül több rézkori sírt is elpusztítottak a későbbi korok települései.

A lelőhely és környéke többé-kevésbé folyamatosan lakott volt a rézkor idején, hiszen a lelőhelyen és környékén folytatott feltárások során előkerült a Balaton-Lasinja-kultúra települése, a Furchenstich-kultúra két temetkezése, a Boleráz-csoport temetkezése és a késő Baden-kultúra települése is a Kostolac-kultúra leletével.⁵

A sírok leírása

A kedvezőtlen talajviszonyok következtében a feltárt sírok egyikénél sem lehetett a sírfoltot illetve a sír gödrét megfigyelni. A sírok igen magasan feküdtek, egy nagyjából 10x20 m-es területen szétszórva. Sajnálatos módon az eredeti helyükön feltárt sírok ezen adottságok miatt a gépi földmunkák során kerültek elő, ami majd minden sírban jelentős károkat okozott.

Az eredeti helyükön előkerült sírok a 2001-es feltárási terület északi részén csoportosultak. (l. tábla) Ezek három kisebb sírcsoportra oszthatók. A 960. és 959. sír közvetlenül egymás mellett volt. A 960. sírtől kissé északnyugatra, 1,5 m távolságra volt a 958. sír, míg a 962. sír a 960. sírtől kissé délnyugatra, 3,3 m messze. E sírcsoporttól keletre került elő egy újabb, három sírből álló kis csoport. Az előző csoport legkeletibb tagjától — a 959. sírtől — 6,7 m-re keletre került elő a 961. sír. Ettől kissé északnyugatra, 4,7 m távolságban volt az 1215. sír és kissé északkeletre, 3,3 m távolságban az 1022. sír. Jóval messzebb, már a feltárás északi széle mellett került elő a 957. sír, az 1215. sírtől 9,7 m-re északra. Valószínűleg ez a sír egy újabb, kisebb sírcsoport tagja lehetett, mely már a feltárási területen kívülre esett.

Ezekről a síroktól jelentős távolságra került elő az a két sír, melyeket nem eredeti helyzetükben, hanem a Hallstatt-kultúra gödreiben találtunk meg. A 652. sír, mely a 701. objektumból került elő, a fent ismertetett sírcsoport legdélebbi tagjától, a 962. sírtől is 17,4 m-re délnyugatra került elő. Ennél még délebbre, már a feltárt terület déli szélénél került elő a 754. sír a 734. objektumban, a 962. sírtől mintegy 28 m távol.

A 2001-ben feltárt tíz sír és az 1995-ben feltárt három sír helyzetéből kitűnik, hogy legalább három, esetleg négy kisebb sírcsoporttal számolhatunk. A sírok egymástól való távolságának következtében biztosan önálló csoportot képvisel az 1995-ben feltárt három sír. Egy csoportot alkothatott a 958—960. és 962. sír, egy másik csoport pedig a 961., 1022. és 1215. sírokból állt. Elképzelhető, hogy ez a hét sír egy nagyobb, laza sírcsoportot alkotott. A 957. sír azonban biztosan egy újabb sírcsoport egyetlen ismert tagja. Természetesen semmilyen információ nem áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy a Hallstatt gödrökben talált sírok valamelyik feltárt sírcsoporthoz vagy egy eddig ismeretlen csoporthoz tartoztak-e.

652. sír (?):

A 701. objektum északi részéből, mely egy méhkas alakú Hallstatt gödör volt, előkerült kostolaci, talán hamvasztásos rítusú sír. A sírt valószínűleg a kora vas-

korban bolygatták meg, így került az objektumba. A feltárás során a sír maradványát a gödörben nem lehetett megfigyelni, de a gödör leletanyagából elkülöníthető két edény töredékei (egy fazék és egy mély tál) a többi sír edénytípusainak ismeretében alátámasztják e feltevést. Valószínű, hogy a fazék urnaként szolgált, melyet az inkrusztált díszű mély tál fedett. A gödörben más rézkori lelet nem volt. A feltárás során emberi hamvakat nem figyeltünk meg, ezért ebben az esetben bizonytalan maradt, hogy egy elpusztult sír maradványát találtuk-e meg.

1. Rendkívül rossz minőségű, sötétszürke-barna foltos, durva, kavicsos-agyagszemcsés soványítású fazék alsó részének töredékei. Fenékátm.: 11,3 cm; M.: 12,7 cm; V.: 0,7 cm. (V. tábla 1., IX. tábla 1.)

2. Sötétszürke, polírozott, agyagszemcsés soványítású, enyhén ívelten kihajló nyakú, lekerekített vállú mély tál töredéke. A váll törésvonalát vékony, beszürkált vízszintes vonal hangsúlyozza. Alatta egy sorban lelógó, beszürkált és inkrusztált háromszögekből álló díszítés található, melyet egy üresen hagyott sáv után ugyanilyen vízszintes vonal és háromszögekből álló díszítés követ. A töredék M.: 8,5 cm; Peremátm.: 20 cm; V.: 0,7 cm. (V. tábla 2., IX. tábla 2.)

754. sír:

A 734. objektum — Hallstatt gödör — alsó, barna betöltési rétegében kalcinált csontok és kerámiatöredékek kerültek elő. A hamvak és köztük az edénytöredékek nagyjából észak-déli irányban elnyúltnak fekvőek. Ezek helyzetéből valószínű, hogy egy kostolaci, urnás hamvasztásos sír maradványai kerültek itt feltárássra, melyet a kora vaskorban megtaláltak, majd a gödörbe dobtak bele. (II. tábla 1., IV. tábla 1–2.) A Hallstatt gödörben egyéb rézkori lelet nem volt. Eredetileg minden bizonnyal az amforában helyezték el a hamvakat, melyet a mély tállal borítottak.

1. Sötétbarna, kavicsos soványítású, enyhén tölcséres nyakú, a besímitott válltörés alatt erősen kihalásodó, a lekerekített hason két-két függőleges állású, hosszúkás bütyökkel díszített, erősen összeszűkülő aljú amfora. M.: 22,5 cm; Peremátm.: 23 cm; Fenékátm.: 9 cm; V.: 0,5 cm. (V. tábla 3., VIII. tábla 7.)

2. Világosbarna, polírozott, foltosra égett, apró kavicsos-homokos soványítású, tölcséres nyakú, besímitással hangsúlyozott válltörésű, lekerekített hasú, egyenes aljú mély tál töredékei. Becsült M.: 13 cm; Peremátm.: 26 cm; V.: 0,6 cm. (V. tábla 4., VIII. tábla 5.)

957. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. A nagyméretű, urnaként szolgáló fazékon szájával lefelé fordítva volt a fedőtál, mely a gépi földmunkák során megsérült. (II. tábla 2., III. tábla 3., 8.)

1. Vörösesbarna-sötétszürke foltos, agyagszemcsés soványítású, tojásdad alakú fazék, mely urnaként szolgált. Vállán egymással szemben két kerek, lapos bütyök található, fölöttük, a nyakon durván beszürkált sor fut körbe. Pereme enyhén, ívelten kihajló. Az edény

oldalán égésnyomok láthatók. M.: 28,5 cm; Fenékátm.: 11 cm; Peremátm.: 20 cm; V.: 0,5 cm. (V. tábla 5., IX. tábla 7.)

2. Sötétszürke, agyagszemcsés soványítású, mély fedőtál töredékei. Nyomott, lekerekített hasvonalú, tölcséres nyakú tál, melynek hasán beszürkált, mészbetéttel kitöltött díszítés látható. A díszítések álló téglalapokba rendeződnek, melyek között a hasvonalon kicsi, kerek bütykök találhatók. A nyaktörésen beszürkált, mészbetétes sor fut végig, alatta felváltva, szabálytalanul bebökődött kisebb sávokból és vízszintesen beszürkált sorokból álló mezők illetve bepecsételt téglalapok váltakoznak. M.: 8,2 cm; Peremátm.: 23 cm; V.: 0,5 cm. (V. tábla 6., IX. tábla 4.)

958. sír:

Nagyrészt elpusztult urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. A sír olyan magasan feküdt, hogy a gépi földmunkák során szinte teljesen elpusztult, csupán az urna alja és a benne lévő hamvak egy része maradt meg. (II. tábla 3., III. tábla 12.)

1. Sötétbarna-sötétszürke, kavicsos soványítású, urnaként szolgáló fazék kónikus aljtöredéke és több apró töredék, melyből az edény eredeti formája és mérete nem állapítható meg. V.: 0,5 cm. (IX. tábla 5-6.)

959. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. Az urna majdnem ép állapotban került elő, míg a fedőtálnak csak peremtöredékei és valószínűleg a beszakadt alj néhány töredéke maradt meg. A többi a gépi földmunkák során megsemmisült. A fedőtál meglévő töredékeiből valószínűsíthető, hogy ebben az esetben is szájával lefelé fordítva tették az urnára. Közvetlenül mellette, tőle nyugatra volt a 960. sír. (II. tábla 4., III. tábla 4-5.)

1. Sárgásbarna, sötétszürke foltos, apró kavicsos-homokos soványítású, eredetileg polírozott, de kopott felszínű, díszítetlen, mély tál. Alja omphalosos, hasa gömbölyded, a testhez törésvonal nélkül kapcsolódó nyaka egyenes. Peremátm.: 12,7 cm; M.: 10 cm; V.: 0,3 cm; Fenékátm. az omphalosnál: 3 cm. (VI. tábla 1., VIII. tábla 3.)

2. Sárgásbarna, sötétszürke foltos, agyagszemcsés-homokos soványítású, eredetileg polírozott, de kopott felületű, díszítetlen, mély tál töredéke. A lekerekített has után válla alig szűkül össze, nyaka enyhén kihajlik. Peremátm.: 16 cm; V.: 0,3 cm. (VI. tábla 2., VIII. tábla 1.)

960. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. Az edények alig sérültek meg, a hamvakat tartalmazó urnát szájával lefelé fordított fedőtál borította. (II. tábla 4., III. tábla 1–2.)

1. Mély, urnaként szolgáló tál. Sötétbarna, apró kavicsos soványítású, foltos, díszítetlen mély tál. Alja enyhén omphalosos, gömbölyded testű, tölcséres nyaka éles törésvonal után enyhén kihajlik. M.: 10 cm;

Fenekátm.: 6 cm; Peremátm.: 14 cm; V.: 0,5 cm. (VI. tábla 3-4., VIII. tábla 6.)

2. Világosbarna, foltos, apró kavicsos soványítású, díszítetlen fedőtál. Alja enyhén omphalosos, teste nyomott, éles hastörése lekerekített, az alig szűkülő váll után nyaka enyhén ívelten kifelé hajlik. M.: 7 cm; Fenekátm.: 4 cm; Peremátm.: 16 cm; V.: 0,4 cm. (VI. tábla 3., 5., VIII. tábla 4.)

961. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. A sír nagy része a gépi földmunkáknak esett áldozatul, csupán az urna alsó részének töredéke és a benne lévő hamvak egy része maradt meg. (II. tábla 5., III. tábla 10., 13.)

1. Urnaként szolgáló fazék aljtöredéke. Kívül sötétbarna-sötétszürke foltos, belül és a törésfelületen sötétszürke, kavicsos soványítású, kónikus aljtöredék. Az alj mentén három sorban beszürkált díszítés fut körbe. A töredék M.: 6 cm; Fenekátm.: 7 cm; V.: 0,6 cm. (VII. tábla 1-2., VIII. tábla 2.)

962. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. A kotró kifordította a fedőtálat, az urnából pedig csupán néhány töredék és a hamvak egy része maradt meg eredeti helyén. (II. tábla 6., III. tábla 9.)

1. Sötétszürke, foltos, polírozott, apró kavicsos-agyagszemcsés soványítású, omphalosos aljú, gömbölyded hasú, díszítetlen, fedőtálként szolgáló mély tál alsó részének töredéke. Fenekátm. az omphalosnál: 3,5 cm; a töredék M.: 8,5 cm; V.: 0,6 cm. (VI. tábla 6., IX. tábla 3.)

2. Sötétszürke, agyagszemcsés soványítású, vastag oldaltöredék. 3,7x3x1 cm

3. Sötétszürke, polírozott, agyagszemcsés soványítású, vastag oldaltöredék. 5,4x3,5x1 cm. Talán az urna töredékei.

1022. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. A sír egy része a gépi földmunkák során elpusztult. Eredetileg az urnát szájával lefelé borított tál fedte. Erre utalt az urna mellett lévő lefelé álló peremtöredék. (II. tábla 7., III. tábla 6-7.)

1. Kívül barna, sötétszürke foltos, belül és törésfelületén sötétszürke, kavicsos-agyagszemcsés soványítású urnaként szolgáló fazék alsó részének töredéke. Alján körben égésnyomok láthatók. A gömbölyded hason körben hét, két illetve három koncentrikus kör alakban beszürkált díszítés található. E sor fölött egy újabb ugyanilyen sor részlete látszik, melyből a feltárás során keletkezett sérülés miatt csupán két kör töredéke maradt meg. M.: 12 cm; Fenekátm.: 8,6 cm; V.: 0,7 cm. (VII. tábla 3-4., IX. tábla 10.)

2. Sötét, szürkésbarna, peremén vöröses, kavicsos-agyagszemcsés soványítású mély tál töredékei. Teste gömbölyded, nyaka tölcserés. A vállon beszürkált, inkrusztált díszítés található. A váll törésvonalát sűrűn

beszurkált, inkrusztált vonal hangsúlyozza, alatta két sávban három-három sorban vízszintesen beszürkált pontokból álló díszítés látható. Peremátm.: 17 cm; M.: 6 cm; V.: 0,5 cm. (VII. tábla 5., IX. tábla 9.)

1215. sír:

Urnás hamvasztásos sír. A sírfolt és a sírgödör nem volt megfigyelhető. Csupán az urna alsó része és benne valószínűleg a fedőtál egy peremtöredéke maradt meg. Eredetileg szájával lefelé fordított tál fedhette a hamvakat. (II. tábla 8., III. tábla 11.)

1. Világosbarna, sötétszürke foltos, sötétszürke törésfelületű, kavicsos soványítású urnaként szolgáló díszítetlen, gömbölyded hasú fazék alsó felének töredéke. Eredetileg polírozott, de kívül erősen kopott felületű. Fenekátm.: 7,3 cm; M.: 8,8 cm; V.: 0,5 cm. (VII. tábla 6., IX. tábla 8.)

A korábbi feltárás során előkerült sírok esetében Bondár M. feltételezte, hogy a tálakat törötten tették a sírba, mivel az ásatás során már nem keletkezett sérülés az edényeken.⁶ Hasonló megfigyelésekre a leletek előkerülési körülménye miatt ez esetben nem volt lehetőség, azonban a szerencsésen jó állapotban megmaradt 960. és 959. sír leletei alapján valószínűleg most nem számolhatunk ezzel a szokással. A 960. sír edényei szinte teljesen épen kerültek elő, a 959. sír fedőtálijának sérülése pedig egyértelműen a feltárás során keletkezett. A korábban előkerült 230. sírt szájával felfelé álló tállal fedték.⁷ Ezzel szemben az itt bemutatott sírok — természetesen csupán az értelmezhető sírokról van szó — feltárásakor egyszer sem figyelhetünk meg ezt a szokást. A jó állapotban megmaradt 957., 959. és 960. sírokban meg tudtuk figyelni az edények elhelyezkedését, az 1022. sírnál pedig szintén ez a szokás feltételezhető, mivel a kotró a fedőtál fenekét semmisítette meg. A többi sír esetében sajnos a gépi földmunkák során az edények olyan nagymértékben pusztultak el, hogy ilyen feltételezésekbe nem bocsátkozhatunk.

A sírokban lévő edények kombinációit Bondár M. vizsgálta. Eredményeihez további kiegészítéseket tehetünk hozzá az újonnan előkerült edények alapján: az eddig közölt urnás hamvasztásos sírokba díszítetlen urna és díszített fedőtál, díszített urna és díszítetlen fedőtál kombinációja vagy egy edény került.⁸ Az újabb balatonboglári sírok között azonban minden lehetséges variáció megtalálható. A korábban már ismert változatok mellett előkerültek díszített urnát és fedőtálat (957. és 1022. sír) vagy díszítetlen urnát és fedőtálat (959. és 960. sír) tartalmazó sírok is. Így tulajdonképpen már semmilyen szabályszerűség nem figyelhető meg az edények kombinációjában. Az edények díszítésének és a sírokban eltemetettek elhalálzási korának összehasonlításából sem derült fény kapcsolatra. Például a 957. sír mindkét edénye díszített, mely egy adultus korú nő sírja volt, de az 1022. sírban is díszített edények voltak, ami egy csecsemő sírja. Ugyanakkor a 959. és 960. 2-3 éves gyermekek sírjában díszítetlen edények voltak, míg a 754. 15—16 éves nő (?) sírjában az urnát csupán négy kis bütyök díszítette.

Kutatástörténet, kronológia⁹

A Kostolac-kultúra névadó lelőhelyéről már 1906-ban közölt leleteket M. Vasić.¹⁰ A kultúra elkülönítése ezután majd negyven évet váratott magára. Šuplja Stena és a Marburgi Egyetem őskori gyűjteményében található leletek alapján V. Miložić elkülönítette a kultúrát, meghatározta kronológiai és területi helyzetét, valamint leírta főbb kerámiatípusait.¹¹ A korszak kutatói között sokáig vita tárgyát képezte a Kostolac-kultúra önállóságának kérdése. A kutatók egy része a késő Baden-kultúra egy csoportjának vagy késői fázisának tartotta¹², míg mások a kultúra önállósága mellett foglaltak állást¹³. A kérdést Pivnica feltárása döntötte el, mely bizonyította a kultúra önállóságát és a település tiszta leletanyaga alapján lehetőség nyílt több újabb Kostolac lelőhely meghatározására is.¹⁴ Mára bizonyossá vált, hogy a Kostolac-kultúra törzsterületén — Horvátország, Szerbia — önálló kultúra volt, ugyanakkor ezen a területen kívül is széles körben elterjedt. Magyarországon és Szlovákiában többnyire a késő Baden-kultúrával¹⁵, Kelet-Szerbiában és a Bánátban pedig a Coțofeni-kultúrával kevert települések találhatók¹⁶. Ezekben a területeken rendkívül kevés az önálló Kostolac lelőhely. E peremterületeken a kultúra valószínűleg csak rövid ideig élt, amit a lelőhelyek alacsony száma is jelez.¹⁷

A Kostolac-kultúra kronológiai helyzetét már V. Miložić többé-kevésbé helyesen határozta meg.¹⁸ Ennek ellenére máig vita tárgyát képezi a Kostolac-kultúra viszonya a késő Baden- és a Vučedol-kultúrához. Pivnica publikálásakor A. Benac azt a nézetet vallotta, hogy a Kostolac-kultúra kronológiailag a Baden- és a Vučedol-kultúra között helyezkedik el.¹⁹ A. Benac pivnicai eredményei alapján N. Tasić újraértékelte a kultúra relatív kronológiai helyzetét, ehhez a szerémségi leletek jelentették a legfontosabb fogódzót. Elsősorban Gomolava, Vučedol és Sarvaš rétegsorai nyújtottak hathatós segítséget a Kostolac- és a Vučedol-kultúra egymáshoz való viszonyának tisztázásához.²⁰ Munkája során N. Tasić megállapította, hogy a Kostolac-kultúra lényeges szerepet tölthetett be a Vučedol-kultúra kialakulásában, bizonyos kerámiaformák és díszítési sajátosságok alapján pedig kontinuos fejlődést látott a Baden-, Kostolac- és Vučedol-kultúrák között.²¹ Mára a korszak kutatói körében túlsúlyba került az a nézet, hogy a késő Baden-, a Kostolac- és a Vučedol-kultúrák részben egykorúak voltak. E kultúrák közti találkozás, nemcsak a peremterületeken (így a Dunántúlon), de a törzsterületeken is dokumentálható volt.²² Továbbra is vitatott maradt a Kostolac- és a Vučedol-kultúra közti kapcsolat jellege. A korszak kutatóinak egy része a Kostolac-kultúrát látja a Vučedol-kultúra egyik előzményének²³, míg mások véleménye szerint hasonló vonásaik csak a szomszédságból fakadnak²⁴.

A magyarországi leletanyag tekintetében Banner J. és Kutzián I. elfogadta V. Miložić véleményét²⁵ a Baden-kultúra középső és késői szakaszával való párhuzamosságról, ugyanakkor a Vučedol-kultúrát már a Kostolac-kultúrát követő fázisra keltezték.²⁶ Korek J.

Szigetcsép—Tangazdaság alapján önálló kultúrának tartotta, melynek két fázisa található meg Magyarországon.²⁷ Ecsedy I. szintén amellett foglalt állást, hogy a késő Baden- és a Kostolac-kultúra részben egyidős a Vučedol-kultúrával, a Kostolac-kultúra terjeszkedése és a Vučedol-kultúra megerősödése között pedig okozati kapcsolatot látott.²⁸ A Kostolac-kultúra magyarországi leletanyagának összefoglalása kapcsán Bondár M. felvetette a hajózás szerepét a kultúra terjedésében.²⁹

A szlovákiai leletek (elsősorban Iža) alapján V. Němějcová-Pavúková szerint a Kostolac-kultúra mindenképpen fiatalabb a Baden-kultúránál és csak a Vučedol-kultúrával való együttélésre van elegendő adat.³⁰

Bondár M. legutóbbi alapos kutatástörténeti összefoglalása óta a kultúráról kialakult kép semmit sem változott, csak gyarapodott. A magyarországi kutatás terén szintén Bondár M. nevéhez köthető egy újabb késő Baden—Kostolac település, Ordacsehi—Major feldolgozása.³¹ A hazánktól délre eső területekről alapos összefoglaló és topográfiai munkák születtek, de a kultúra temetkezéseire vonatkozó újabb adatokkal ezek sem szolgálhattak.³² Ugyanakkor a kultúráról kialakult kép finomításához kisebb részpublikációk járultak hozzá.³³ T. Stapelfeldt elemezte a Kostolac-kultúra kerámiadíszítésének típusait, ez alapján próbált néhány kronológiai következtetést levonni.³⁴ A teltek leletanyagának elemzése és a kerámiatipológia alapján már többen próbálkoztak a Kostolac-kultúra belső tagolásával³⁵, ám eddig senkinek sem sikerült általános érvényű belső kronológiát felállítania.³⁶

A leletek értékelése

A Kostolac-kultúra leletanyagát elsősorban szépen díszített edényei révén ismeri a kutatás. A kultúra díszített edényei, durva kerámiái eddig a nagyobb ásatások leletanyagából is alig kerültek publikálásra, így rendkívül nehéz ennek a kis mennyiségű, ám annál jelentősebb leletanyagának pontos párhuzamát találni. A sírok edényei túlnyomó többségükben a Kostolac-kultúra jellegzetes típusai. A kérdést tovább nehezíti, hogy a sírok többnyire erősen töredékes fazekainak formáját nem lehet egyértelműen megállapítani, a kevés ismert durva kerámia között pedig még nehezebb így párhuzamot találni vagy akár a típust meghatározni. Ugyanakkor hangsúlyozni szeretném, hogy semmi nem utal arra, hogy a sírokba direkt erre a célra készült edényeket tettek. Egyrészt az edények ugyanolyan minőségűek, mint a településről ismertek, másrészt párhuzamaik a települések anyagában is megtalálhatók. Eddig a kerámiaanyagban semmilyen vonást vagy tendenciát nem lehetett megfigyelni, ami ennek ellenkezőjére utalt volna.

Az edények összességében véve csupán néhány típust képviselnek:

1. A lekerekített hasú, tölcséres nyakú, egyenes vagy omphalosos aljú, nagyméretű mély tálak mind díszített, mind díszítetlen változatai a Kostolac-kultúra

jellemző típusai. Ilyen volt a 652. (V. tábla 2., IX. tábla 2.) és az 1022. sírban előkerült díszített töredék (VII. tábla 5., IX. tábla 9.), a 754. sír díszítetlen fedőtálya (V. tábla 4., VIII. tábla 5.) és ennek nyomottabb, élesebb törésvonalú változata a 957. sír szépen díszített fedőtálya (V. tábla 6., IX. tábla 4.). Talán ide sorolható a 962. sír díszítetlen, omphalosos aljú táltöredéke (VI. tábla 6., IX. tábla 3.), melyről formája nem állapítható meg egyértelműen, mivel felső része teljesen hiányzik. Hasonló tálak töredékei kerültek elő Ordacsehi—Major, Pivnica, Szigetcsép—Tangazdaság, Vučedol, Dobanovci lelőhelyén.³⁷ Ezeket a tálakon látható díszítések mindegyike a Kostolac-kultúra jellemzője, párhuzamok a kultúra teljes területén megtalálható. A 652. sír fedőtálya látható beszürkált, lecsüngő háromszögekből álló díszítés párhuzama a szomszédos Ordacsehi—Major és Pivnica lelőhelyén is előkerült.³⁸ A 957. sírban lévő fedőtál díszítése rendkívül gyakori a Kostolac-kultúrában: ezen a lelőhelyen korábban feltárt sírok (Balatonboglár—Berekre-dűlő 230. sír) és a szomszédos Ordacsehi—Major leletanyagában is előfordul, de Szigetcsép—Tangazdaság, Szentendre, Gomolava, Sremski Karlovci, Vučedol és Pivnica leletei között is található hasonlóak.³⁹ A vízszintes sávokat alkotó beszürkált díszítés rendkívül elterjedt a Kostolac-kultúra leletanyagában. Az 1022. sír fedőtálya látható díszítőmotívum pontos párhuzama megtalálható a Dunaszekcső—Várhegyi leletanyagban.⁴⁰

2. A mély tálak egy kisebb, gömbölyded testű, omphalosos aljú és tölcséres nyakú változatát képviseli a 960. sír díszítetlen urnája (VI. tábla 4., VIII. tábla 6.). Ennek pontos párhuzama ugyanezen a lelőhelyen korábban feltárt 228. sírban található meg, illetve a szomszédos Ordacsehi—Major leletanyagában.⁴¹ Hasonló kialakítású a 959. sír urnája (VI. tábla 1., VIII. tábla 3.), mely gömbölyded testének és egyenes nyakának pontos párhuzamát nem találtam.

3. A tálak egy nyomott típusát képviseli a 960. sír fedőtálya (VI. tábla 5., VIII. tábla 4.). Hasonló formájú, díszített tál került elő Ószentiván VIII. lelőhelyén.⁴² Talán ehhez hasonló, de kevésbé nyomott testű volt a 959. sír fedőtálya is (VI. tábla 2., VIII. tábla 1.), mely profilja közelebb áll az 1022. sír fedőtályaéhoz, de lényeges különbség a váll éles törésvonalának hiánya. E tálak esetében a nyak ívelten, éles törésvonal nélkül kapcsolódik a testhez. Az erősen nyomott testű kostolaci tálak törésvonala általában élesebb, nyakuk erősebben kihajlik.

4. Gömbölyded testű, erősen összeszűkülő aljú, éles törésvonallal elválasztott tölcséres nyakú amfora volt a 754. sír urnája (V. tábla 3., VIII. tábla 7.). Hasát két-két kisméretű, függőleges állású, hosszúkás bütyök díszítette.⁴³ A Kostolac-kultúra leletanyagában pontos párhuzamot nem, csak hasonló kialakítású edényt találtam a Vinča—Belo Brdo-n feltárt kultikus leletegyüttes anyagában — talán ez áll legközelebb amforánkhoz. Az egyik edény egy kissé magasabb és szélesebb aljú amfora rövidebb nyakkal, vállán szalagfülekkel. Egy másik teste pedig nyomottabb, vállát vastos szalagfülek és függőleges, beszürkált vonalkötegek díszítik.⁴⁴

Kissé hasonló edénnyel találkoztam Palotabozsok leletanyagában, ami azonban magasabb testű és nyaka hiányzik, vállát pedig öt kerek bütyök díszíti⁴⁵. Valamint erősen kihasasodó, hasonló amforák töredékei Ordacsehi—Major anyagában is található, melyekből azonban töredékességük miatt az eredeti forma nem állapítható meg egyértelműen.⁴⁶ A korszak kultúráinak tipikus hasas amforái arányaiban és formájukban jelentősen különböznek ettől az edénytől, de a nyak kialakítása és az edény jellege alapján valószínű, hogy ez a Kostolac-kultúra egy eddig még szinte ismeretlen edénytípusa lehet.

5. Szintén kérdéses a 957. sír fazekának (V. tábla 5., IX. tábla 7.) kulturális hovatartozása. A tojásdad testű, enyhén ívelt nyakú fazék vállát durván beszürkált sor övezi, alatta pedig két kerek, lapos bütyök helyezkedik el. A Kostolac-kultúra fazekai közül talán egy kisebb, hasonló testű fazék áll hozzá legközelebb, azonban ennek váll és nyakkialakítása eltérő.⁴⁷ Az edény formája idegen a Kostolac-kultúrától, teljesen eltérő a kultúra eddig ismert fazéktípusaitól. A lapos kerek bütykök a korszakban a Coțofeni-kultúra jellemzői, a durván beszürkált sor pedig ebben a korszakban mind a Kostolac-kultúra, mind a késő Baden-kultúra és a Coțofeni-kultúra leletanyagában megtalálható.

6. A sírokból előkerült többi fazék illetve edény töredékessége miatt ezek típusát meghatározni nem lehet. A 961. sír urnájának alját beszürkált sorok övezik (VII. tábla 1—2.). Ez a díszítés a környék Kostolac leletanyagában többször is előfordul, de elvéve a távolabbi lelőhelyek leletei között is fellelhető,⁴⁸ ezért Bondár M. az edény alját és peremét övező beszürkált sávot helyi jellegzetességnek tartotta.⁴⁹ Az 1022. és 1215. sírban talált urna formája (VII. tábla 3., 6., IX. tábla 8., 10.) talán a korábbi, 230. sír urnájához hasonló lehetett. Ilyen edény a szomszédos Ordacsehi—Major leletei között is előfordult.⁵⁰ Külön figyelmet érdemel az 1022. sír urnáján látható beszürkált koncentrikus körökből álló díszítés (VII. tábla 3—4., IX. tábla 10.), mely teljesen idegen a Kostolac-kultúrától, ugyanakkor a Vučedol-kultúra egyik legjellemzőbb díszítőmotívuma. Ez a körörös díszítés a Vučedol-kultúra korai és korai klasszikus fázisaiban az ittenihez hasonló, egyszerű, gyakran elnagyolt motívum, mely a kultúra további fejlődése során egyre finomabban kidolgozott és bonyolultabb lesz. E motívum párhuzamai megtalálhatók a Vučedol-kultúra edényein többek között Dunaszekcső—Várhegy, Sarvaš, Vučedol leletei között.⁵¹

Balatonboglár—Berekre-dűlőn a feltárt Kostolac sírokon kívül előkerült a késő Baden-kultúra településének részlete is. A leletanyag feldolgozása folyamatban van, azonban a feldolgozás e kezdeti stádiumában is úgy tűnik, hogy a település anyagában a késő badeni elemek vannak túlsúlyban. A település anyagának részletes elemzése után érdemes és szükséges lesz a település és a sírok leletanyagának összevetése, esetleges újraértékelése. Ezután lesz eldönthető, hogy a település és a sírok egykorúak voltak-e vagy a település egy korábbi időszakból származik. A feltárt 13 sír kerámiaanyaga túlnyomó többségében a Kostolac-kultúra jellegzetes

típusa, ugyanakkor előfordulnak benne a késő Baden-kultúra elemei illetve már a Vučedol-kultúrára utaló jegyek. Annyi a sírok kerámiaanyagának áttekintése alapján bizonyosra vehető, hogy ezen a területen — a Balaton partvidékén — a késő Baden- és a Kostolac-kultúra együtt élte meg a korai, korai klasszikus Vučedol-kultúrát. Minden bizonnyal a Vučedol-kultúra dunántúli térhódításáig fennmaradtak ezen a területen, hiszen nincs okunk e kultúrák között hiátust feltételezni.

A Kostolac-kultúra temetkezései

A késő rézkori Kostolac-kultúra számos nagyméretű, többretegű települése ismert a kutatás előtt. Ezek a lelőhelyeken masszív, földfelszínre épített, cölöpszerkezetes házak is feltárássra kerültek, melyek a településszerkezeti adatokkal együttvéve hosszúideig tartó, békés, letelepedett életmódra utalnak. A jól ismert településekkel szemben maig erősen vitatott a kultúra temetkezési szokásainak kérdése. A temetkezési szokásokra utaló adatok meglehetősen sokszínűek, de sajnos többnyire hiányosan dokumentáltak és csak részben publikáltak. Elsőként B. Jovanović foglalta össze a kultúra temetkezéseit. Véleménye szerint a hamvasztásos rítus megjelenése társadalmi változás következménye volt, a gomolavai csontvázas temetkezés előkerülése óta pedig egyértelművé vált, hogy a két rítus egyidejűleg volt használatban a kultúrában.⁵² A Kostolac-kultúra temetkezéseit Bondár M. részletesen ismertette az 1995-ben előkerült balatonboglári sírok publikálásakor.⁵³ A kutatás jelenlegi helyzetét jól szemlélteti, hogy az itt bemutatott sírokon kívül nem számolhatok be újabb, azóta előkerült kostolaci temetkezésekről.

A Kostolac-kultúrához sorolható temetkezések között egyaránt megtalálhatók a csontvázas és az urnás hamvasztásos rítusú sírok. Urnás hamvasztásos temetkezések a következő lelőhelyekről ismertek: Keszthely—Fenekpuszta (1 sír)⁵⁴, Dvorovi—Silajet (1 sír)⁵⁵, Manastir (Monostor)—Gospodín vir (?)⁵⁶, Đjerđap—Padina (3 vagy 5 sír?)⁵⁷ valamint Balatonboglár—Berekredűlő (13 sír)⁵⁸. Dvoroviban a balatonboglári sírok rítusával azonos temetkezés került elő, egy díszítetlen urnát háromszögekkel díszített tál fedett.⁵⁹ Szintén hasonló volt a Keszthelyen előkerült sír: itt egy díszített urnában voltak a hamvak, melyet díszítetlen tállal borítottak.⁶⁰ Padinán a sírok a vízmosza folyóparton voltak, így a sírok pontos száma is bizonytalan. Annyit sikerült megállapítani, hogy itt is egy urna és egy fedőtál tartozott egy-egy temetkezéshez. A lelőhelyen késő rézkori település maradványai is előkerültek, de azon a területen, ahol a sírok napvilágot láttak, már nem voltak települési objektumok. A különböző publikációk három illetve öt sírt említenek⁶¹, így a rendelkezésre álló szűkös adatokból feltételezhető, hogy a balatonboglárihoz hasonló kis sírcsoport(ok) pusztulhatott el. A település és a sírok hasonló viszonya olvasható ki a balatonboglári feltárások anyagából is. Balatonbogláron sem voltak késő rézkori települési objektumok ott, ahol a sírok előkerültek. A gyér információkból annyi világos, hogy a balatonboglári sírok rítusukban teljesen azono-

sak a kultúra többi ismert hamvasztásos temetkezésével. Az azonban nem egyértelmű a rövid publikációkból, hogy az eddig ismert egyedülálló hamvasztásos sírok valóban magányosak voltak-e vagy csak a feltárási lehetőségek következtében nem került elő több sír. Mivel Balatonbogláron és Padinán is viszonylag nagy területen szóródtak a temetkezések, több sír feltárással valószínűleg csak nagyfelületű ásatásokon nyílhat lehetőség.

Külön említést érdemel a Sremski Karlovciban előkerült leletegyüttes. A lelet véletlenül látott napvilágot, majd P. Medović vizsgálta át a lelőhelyet. Itt egy fejjel lefelé fordított fazékban egy tál és abban hat, erősen felhúzott fülű merice volt, a gödör szélén pedig egy további, lefelé fordított edény került elő. A gödör mélyebb részéből még egy edény és díszített táltöredékek láttak napvilágot. A találó beszámolója alapján sötét, hamus betöltésű gödörben kagylóhéjakkal, égett földdel és égett állatcsontokkal keverten kerültek elő az edények.⁶² P. Medović szerint edénydepó lehetett⁶³, azonban Bondár M. ezt is hamvasztásos temetkezésnek tartotta⁶⁴. A leletegyüttest érdemes a Vinča—Belo Brdo-n újonnan feltárt hasonló leletegyüttesel együtt újraértékelni. Vinčán egy gödörben nyolc, szájával lefelé fordított edény került elő egymás mellett, a gödörben égésre utaló jel nem volt.⁶⁵ E leletegyüttesek temetkezésésként való értelmezésének mond ellent az a tény, hogy az eddig ismert urnás hamvasztásos sírok esetében mindig egy urna és egy fedőtál volt egy sírban, azonban a Vinčán és Sremski Karlovciban talált leletek több edényt tartalmaztak. Kalcinált csontokról pedig egyik esetben sem számoltak be a publikálók. Úgy vélem a hiteles körülmények között feltárt vinčai lelet ismeretében az ilyen típusú lelet-együttesek inkább valamilyen áldozatnak, edénydepónak vagy szimbolikus temetkezésnek tarthatók⁶⁶. Ez persze nem zárja ki annak lehetőségét, hogy temetkezési rítusokkal álltak összefüggésben.

A Kostolac-kultúrához sorolható csontvázas temetkezések kerültek elő az alábbi lelőhelyeken: Bogojevo (Gombos) (2 sír)⁶⁷, Dobanovci (1 sír)⁶⁸, Gomolava (1 sír)⁶⁹, Palotabozsok (1 sír)⁷⁰, Skorenovac (Székely—Keve) (1 sír)⁷¹, Vučedol (1 sír)⁷². Bogojevoról két zsugorított csontvázas temetkezést közölt Cziráky Gy., ahol az egyik sírban szarvasmarha melléklet is volt, a másikban talált töredékekből pedig 5 tálat és egy jellegzetes kostolaci urnát állított össze.⁷³ A Gomolaván feltárt zsugorított csontvázas temetkezés — egy 22—23 éves nő sírja — volt az első csontvázas temetkezés, melyet egyértelműen a Kostolac-kultúrához lehetett kötni. Ebben az esetben nem került fel a késő Baden-kultúrához való tartozás lehetősége. Palotabozsokon és Vučedolon badeni sírokban voltak kostolaci edények, míg Skorenovacot és Dobanovcit csak bizonytalanul említhetjük a kostolaci temetkezések sorában. A szűkszavú publikációból csak az derül ki, hogy Dobanovcin három edényen kívül egy lapos rézbalt is volt a sírban⁷⁴, Skorenovacról pedig csak az edényeket közölte M. Garašanin.⁷⁵ A találók elmondása szerint Skorenovacon egy halomsírban találták a sírokat föld-

munkák során, melyekben csak edények voltak. A bejelentés után egy újabb sír került elő.⁷⁶ Mivel a Dobanovcin és Skorenovacon talált leleteket egyelőre nem lehet érdemben elemezni, a Bogojevon, Palotabozsokon és Vučedolon előkerült sírok esetében pedig úgy tűnik késő badeni temetkezésekről van szó, véleményem szerint egyelőre kizárólag a gomolavai sír sorolható bizonyosan a Kostolac-kultúrához. Bár a kétféle temetkezési mód egyidejű használata továbbra is fennáll, a hamvasztásos temetkezések túlsúlyban vannak. Hozzá kell tenni, mivel a kétféle temetkezési rítus a törzs- és a peremterületeken egyaránt dokumentálható, mindenképpen fenntartható a kétféle temetkezési rítus egyidejű használata. Ugyanakkor jelentős különbségek figyelhetők meg használatuk között. Jól látszik, hogy a csontvázas temetkezések rendkívül ritkák, településen szórványosan előkerült, magányos sírok.⁷⁷ A csontvázas temetkezések többnyire felnőttek sírjai voltak, sajnos túlságosan kevés antropológiai elemzés készült ahhoz, hogy a nemek megoszlásából bármilyen következtetést levonhatnánk.⁷⁸

A balatonboglári hamvak és a sírba került edények elemzéséből a hamvasztási szertartásra utaló néhány részletet is megtudhatunk. A 754. sír esetében Zoffmann Zs. megfigyelése szerint⁷⁹ a hamvak között túlsúlyban voltak a jobb oldali vázrészecskék. Ennek oka véleménye szerint az is lehetett, hogy a halottat a máglyára bal oldalára fektették. A 957. és az 1022. sír urnáján pedig égésnyomok látszanak, melyek származhatnak abból, hogy a halott mellé a máglyára tették a sírba kerülő edényeket. A 959. és 960. sír olyan szokatlanul közel fekszik egymáshoz, edényeik szinte egyformák, hogy ebben az esetben elképzelhető, hogy az itt eltemetett gyerekek valamilyen kapcsolatban álltak egymással. Egyértelmű, hogy a feltárási körülmények és a hamvasztás miatt erősen korlátozott antropológiai vizsgálatok alapján e kapcsolat természetéről többet nem mondhatunk. Nem tudhatjuk, hogy testvérek, rokonok vagy talán csak egyszerre elhunyt gyermekek voltak-e.

A csontvázas temetkezésekhez hasonlóan magányos sírok vagy kis sírcsoportok a hamvasztásos temetkezések is.⁸⁰ A balatonboglári sírokba négy egy éves kora alatti gyermeket, egy 1—2 éves, három 2—3 éves, egy 3—4 éves, egy 6—8 éves gyermeket, valamint egy 15—16 éves és egy adultus korú nőt temettek el.⁸¹ Talán a padinai és a balatonboglári temetkezések alapján a továbbiakban is számolhatunk kis urnás hamvasztásos rítusú sírcsoportok előkerülésével a Kostolac-kultúra településein. Esetleges újabb leletek előkerülésével kaphatunk csak választ arra a kérdésre, hogy ezek a sírok valóban kivételt képeznek vagy tendenciát jelentenek és bizonyos társadalmi csoportot megillető rítusról van szó.

Az eddig rendelkezésre álló adatokból egyenesen következik az a feltevés, hogy a Kostolac-kultúra esetében nem a régészet által eddig dokumentált temetkezési szokások voltak az általánosak. A kutatás mai állása mellett elképzelhetetlen, hogy csupán kutatási hiányosságokból származzon az itt kirajzolódó kép. Minden bizonnyal az akkori társadalom többségét a településeken kívül és/vagy olyan rítus szerint temették el, melynek régészeti nyoma nem maradt.

A temetkezési szokások ilyen hangsúlyos különbségei mögött (legalább háromféle temetkezési rítus egyidejű használata) valószínűleg valamilyen — egyelőre nem meghatározható típusú — társadalmi különbségek húzódnak meg. A temetkezési szokások különbsége nem feltétlenül jelent vertikális társadalmi tagozódást, sőt ebben az esetben az antropológiai adatok fényében az életkor szerinti, esetleg meghatározott körülmények között elhunytakat megillető temetkezési szokással állhatunk szemben. Mivel nemcsak az ismert sírok száma rendkívül alacsony, de antropológiai vizsgálat is csupán a Gomolaván, Vučedolon és Balatonbogláron⁸² feltárt sírok esetében készült, az eltérő temetkezési szokások mögött húzódó társadalmi különbségek mibenlétéről nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. A balatonboglári sírok esetében úgy tűnik, hogy a kisgyermekeket (akik még nem voltak a társadalom teljes jogú tagjai) és talán a szülés közben vagy ehhez kapcsolódó események, betegségek következtében elhunyt nőket illethette meg a település szélén, urnás hamvasztásos rítus szerinti temetés. A temetkezésben is megnyilvánuló ilyen különbségtétel a kulturális antropológiai irodalomban jól ismert.

Összegzés

Balatonboglár—Berekre-dűlő az összesen feltárt 13 sírral immár a Kostolac-kultúra messze legnagyobb sírszámú lelőhelye. A balatonboglári sírok nemcsak azért kiemelkedően jelentősek, mert a kultúra eddig ismert legnagyobb számú és hitelesen feltárt sírjai, hanem azért is, mert ezek mindegyikéről készült antropológiai vizsgálat. Az antropológiai vizsgálatoknak köszönhetően világossá vált, hogy e temetkezési rítus minden bizonnyal a kisgyermekekhez és talán a szülés közben vagy után elhunyt nőkhöz köthető. A sírkerámiák elemzése alapján továbbra is fenntartható az a korábban már többször hangoztatott nézet, hogy ezen a területen a késő Baden- és Kostolac-kultúra együttesen élte meg a Vučedol-kultúra dunántúli térhódítását. A balatonboglári késő rézkori feltárt településrészlet vizsgálata még további információkkal szolgálhat a sírok értékeléséhez.

Jegyzetek

- 1 Bondár 1998
 2 Bondár 1996
 3 Honti et al. 2002. Itt szeretnék köszönetet mondani a feltáróknak, Honti Szilviának és Németh Péter Gergelynek, valamint Bondár Máriának, hogy a leletek publikálási jogát átengedték nekem. További köszönettel tartozom Bondár Máriának a lektorálás során tett észrevételeiért, K. Zoffmann Zsuzsannának pedig az antropológiai vizsgálatokért. A feltáráson régészhallgatóként vettem részt, így a helyszíni megfigyeléseknél magam is jelen voltam.
 4 Honti et al. 2002, 28
 5 Bondár et al. 2000, 95; Honti 1981; Honti et al. 2002, 28-30
 6 Bondár 1996, 3
 7 Bondár 1996, 3
 8 Bondár 1996, 7
 9 A Kostolac-kultúra rendkívül alapos kutatástörténetét adta Bondár M. 1984-ben megjelent összefoglaló munkájában, majd az 1995-ben előkerült temetkezések publikálásakor (Bondár 1984, 59-64; 1996, 4-6), ezért itt csak rövid áttekintést szeretnék adni.
 10 Vasić 1906, 60, 24. kép
 11 Miložić 1943; 1949-50, 154-158
 12 Banner — Bognár-Kutzián 1961, 31; Garašanin 1958b, 23-43; 1958-59, 34; Jovanović 1964-65; Némethi — Roman 1978, 47, 9. kép
 13 Némějcová-Pavúková 1968, 395, 420; Korek 1984, 25; Bondár 1984, 79-81; Dimitrijević 1977-78, 6
 14 Benac 1962, 31, 35-40
 15 Bondár 1984
 16 Roman 1980, 220-227, Nikolić 1997
 17 Banner — Bognár-Kutzián 1961, 31; Bondár 1984, 78-81; Némějcová-Pavúková 1968
 18 Miložić 1949-50, 156-158
 19 Benac 1962, 31, 35-40
 20 Jovanović 1971b, 102
 21 Tasić 1966, 25-26; Tasić 1995, 79
 22 Dimitrijević 1956, 55; 1962, 257-258; 1977-78, 6; 1988, 49; Petrović 1988, 42; Kalicz 1982, 118; Horváth 2001, 57; Raczky 1995, 1. kép; Točik 1963, 21; Jovanović 1964-65, 12; Dumitrescu — Stratan 1962, 425
 23 Tasić 1966, 25-26; Dimitrijević 1962, 257-258; 1977-78, 12-27; 1988, 49
 24 Jovanović 1974, 173; Ecsedy 1984, 98-99
 25 Miložić 1949-50, 156-158
 26 Banner — Bognár-Kutzián 1961, 31
 27 Korek 1984, 25, 27
 28 Ecsedy 1984, 98-99
 29 Bondár 1984, 79
 30 Némějcová-Pavúková 1968, 395, 420
 31 Bondár 1998
 32 A horvátországi lelőhelyekről ld. Balen 2002, a szerbiai leletanyagot pedig Nikolić 2000 foglalta össze.
 33 Stapelfeldt 1997; Tasić 2001
 34 Stapelfeldt 1997, 162-163
 35 pl. Boroneanŭ 1966; Brukner 1978, 8; Korek 1984; Petrović 1988; Stapelfeldt 1997; Balen 2002
 36 A C14 adatok bevonásával már abszolút kronológiai adatok is a kutatás rendelkezésére állnak. Ezek alapján a Kostolac-kultúra életét Kr. e. 2900-2400 közé tette E. Neustupný. Neustupný 1968, 52. Az újabb vizsgálati minták alapján pedig 3320-2791, 3310-2920 BC körüli időre tehető a Kostolac-kultúra. Benkő et al. 1989, 999, 1. t.
 37 Ordacsehi—Major 62. objektum (Bondár 1998, 5. kép 1.), Pivnica (Benac 1962, 5. t. 8.; Tasić 1979, 26. t. 4., 6.), Vučedol (Miložić 1949-50, 11. t. 7.), Szigetcsép-Tangazdaság 12. gödör (Korek 1984, 9. kép 1.), Dobanovci (Tasić 1958-59, 231, 7. kép 3.)
 38 Ordacsehi—Major 62. objektum (Bondár 1998, 5. kép 1.), Pivnica (Benac 1962, 5. t. 8.)
 39 Balatonboglár—Berekre dűlő 230. sír (Bondár 1996, 3. kép 3.), Szigetcsép-Tangazdaság 11. gödör (Korek 1984, 4. kép 1.), Szigetcsép-Tangazdaság 12. gödör fölött (Korek 1984, 10. kép 3.), Gomolava (Tasić 1979, 25. t. 4.), Sremski Karlovci (Medović 1971, 3. t. 3.), Szentendre (MRT XIII/1. 28/26. lh.; Bondár 1984, 3. t. 1.), Ordacsehi—Major 69/a. objektum (Bondár 1998, 7. kép 1.), Vučedol (Miložić 1949-50, 11. t. 3., 5., 7.), Pivnica (Benac 1962, 9. t. 4.)
 40 Ecsedy 1984, 93, 4. t. 8.
 41 Balatonboglár—Berekre dűlő 228. sír (Bondár 1996, 3. kép 1.), Ordacsehi—Major 60., 61., 71. objektum (Bondár 1998, 3. kép 6., 4. kép 1-2.)
 42 Bálint — Párducz 1933-34, 10. t. 23.; Banner 1956, 49. t. 12.
 43 Függőleges, hosszúkás bütyök kostolaci díszű talon: Szigetcsép—Tangazdaság 11. gödör (Korek 1984, 4. kép 1.)
 44 Tasić 2001, 413, 3-4. kép
 45 Banner 1956, 112. t. 14.
 46 Ordacsehi—Major 69., 90-86. objektum (Bondár 1998, 11. 6. kép 12., 11. kép 4.)
 47 Medović 1971, III. tábla 4.
 48 Keszthely 21/30. lh. (MRT I, 6. t. 12.), Dunaszekcső—Várhegy (Ecsedy 1984, 91, 2. t. 9.), Ordacsehi—Major 79. objektum, 10. szelvény 4. ásónyom (Bondár 1998, 9. kép 6-7., 17. kép 14.), Iža (Némějcová-Pavúková 1968, 394, 30. kép 6.)
 49 Bondár 1996, 15-16
 50 Balatonboglár—Berekre-dűlő 230. sír (Bondár 1996, 3. kép 4.), Ordacsehi—Major 97. objektum (Bondár 1998, 12. kép 1.)
 51 Dunaszekcső—Várhegy (Ecsedy 1984, 95, 11. t. 1-3), Sarvaš (Hoffiller 1938, 6. t. 8), Vučedol—Vinograd Streim (Dimitrijević 1956, 54; Durman 1988, kat. 60.; Hoffiller 1933, 25. t. 3.). Ordacsehi—Majoron előkerült egy szörvány vučedoli táltöredék (Bondár 1998, 15; 2001, 71), mely egy tölcéses nyakú, gömbölyded hasú tál töredéke, amit hasán két sorban, sűrűn egymás mellett elhelyezett, beszurkált koncentrikus körök díszítenek. Az itt felsorolt töredékeken a díszítés készítésének technikája megegyezik a balatonbogláriéval.
 52 Jovanović 1976, 140
 53 Bondár 1996
 54 MRT I, 6. t. 9., 12.; Bondár 1984, 2. t. 1., 4.
 55 Kosorić 1965, 87
 56 Jovanović 1976, 137; Brukner 1969, 136. A lelőhelyen előkerült sírról vagy sírokról a rövid ásatási jelentésből több információ nem derül ki.
 57 Jovanović 1971a, 21, 2. kép; Jovanović 1976, 133, 137, 1-2. kép; Tasić 2001, 415
 58 Bondár 1996
 59 Kosorić 1965, 87. A publikáló szerint ez a díszítés a kultúra késői fázisára jellemző, amikor már Vučedol elemek is megjelennek a kerámiaanyagban.
 60 MRT I, 6. t. 9., 12.
 61 Jovanović 1971a, 21, 2. kép; Jovanović 1976, 133, 137, 1-2. kép; Tasić 2001, 415

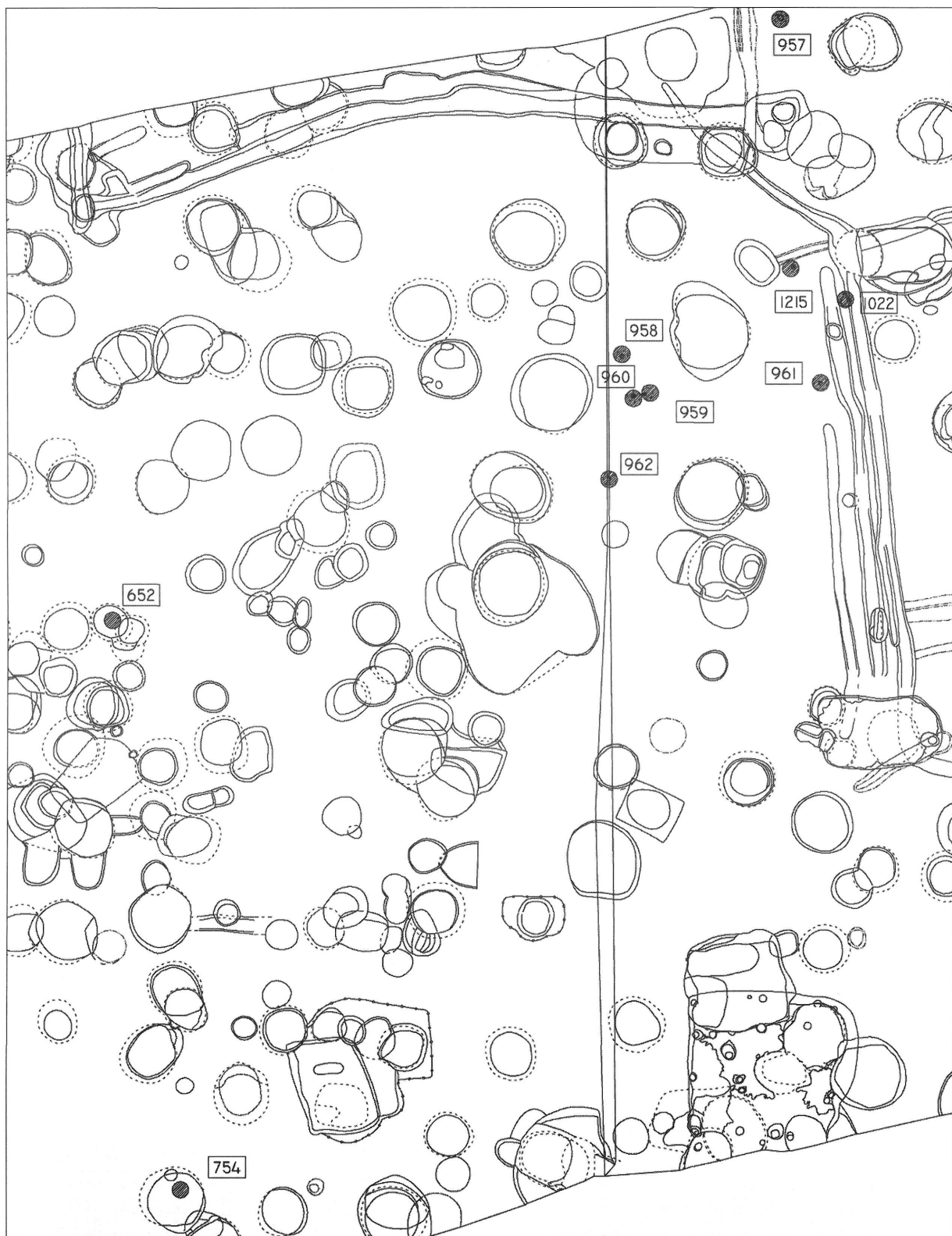
- 62 Medović 1971, 269; Tasić 2001, 414
63 Medović 1971, 269, 11. t.
64 Bondár 1996, 7
65 Tasić 2001, 411-414, 1-9. kép
66 Tasić 2001, 412
67 Cziráky 1899, 64, 3. és 8. kép
68 Garašanin 1958-59, 34; 1958b, 39
69 Petrović 1988, 45; Zoffmann 1984-85, 37; Jovanović 1974, 160
70 Banner 1956, 112. t. 12.
71 Garašanin 1958a, 7. t. 1-2., 4.; 1958b, 39
72 Težak-Gregl 1985, 58
73 Cziráky 1899, 64, 3. és 8. kép
74 Garašanin 1958-59, 34; 1958b, 39
75 Garašanin 1958a, 7. t. 1-2., 4.
76 Garašanin 1958b, 39. A sírok pontos száma nem derül ki a leírásból.
77 Ebből kivételt képez Palotabozsok, ahol több badeni temetkezés is feltárássra került. Banner 1956, 128-134
78 A Gomolaván feltárt sírban egy 22-23 éves nő feküdt. Zoffmann 1984-85, 37
79 Ld. Zoffmann Zs. tanulmányát ezután.
80 Ahogy korábban már említettem nem világos, hogy a hamvasztásos sírok között vannak-e valóban magányos temetkezések.
81 Mende B. (Bondár 1996, 8) és Zoffmann Zs. vizsgálata. Ld. Lent.
82 Zoffmann 1972-73; Zoffmann 1984-85

Irodalom

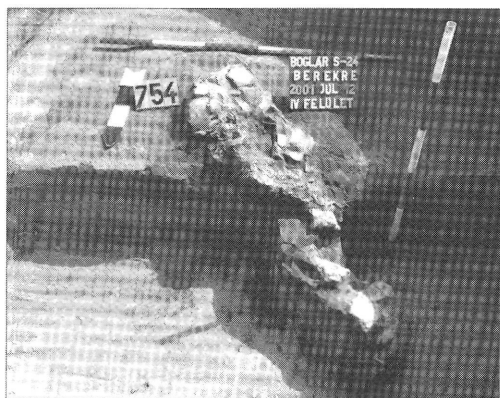
- BALEN 2002 — BALEN, J.: Topografija nalazišta Kostolačke Kulture u sjevernoj Hrvatskoj. The topography of the Kostolac Culture in Northern Croatia. VAMZ III 35 (2002) 35-52
- BÁLINT — PÁRDUCZ 1933-34 — BÁLINT A. — PÁRDUCZ M.: Újabb őskori telep Ószentiván határában. Eine neue urzeitliche Ansiedlung bei Ószentiván. Dolg 9-10 (1933-34) 44-53
- BANNER 1956 — BANNER J.: Die Pécelér Kultur. ArchHung 36 (1956)
- BANNER — BOGNÁR-KUTZIÁN 1961 — BANNER J. — BOGNÁR-KUTZIÁN I.: Beiträge zur Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens. ActaArchHung 13 (1961) 1-32
- BENAC 1962 — BENAC, A.: Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolačke kulture. GZM 17 (1962) 21-40
- BENKŐ ET AL. 1989 — BENKŐ L. — HORVÁTH F. — OBELIC, B.: Radiocarbon Thermoluminescence Dating of Prehistoric Sites in Hungary and Yugoslavia. Radiocarbon 31/3 (1989) 992-1002
- BONDÁR 1984 — BONDÁR M.: Neuere Funde der Kostolac- und der Spätbadener Kultur in Ungarn. Acta-ArchHung 36 (1984) 59-84
- BONDÁR 1996 — BONDÁR M.: Késő rézkori sírok Balatonbogláron. A kostolaci kultúra leletei Somogy megyében I. Late Copper Age graves at Balatonboglár. Finds of the Kostolac culture in Somogy county, Hungary I. SMK 12 (1996) 3-16
- BONDÁR 1998 — BONDÁR M.: Késő rézkori település maradványai Ordacsehi-Major lelőhelyen. Late Copper Age settlement at the site at Ordacsehi-Major. SMK 13 (1998) 3-39
- BONDÁR 2001 — BONDÁR M.: Adatok a Délnyugat-Dunántúl kora bronzkori kutatási problémáihoz. Contribution to the research problems of the Early Bronze Age in Southwest-Transdanubia. Zalai Múzeum 10 (2001) 67-79
- BONDÁR ET AL. 2000 — BONDÁR M. — HONTI SZ. — KISS V.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (1992-1999.) Előzetes jelentés I. SMK 14 (2000) 94-114
- BORONEANȚ 1966 — BORONEANȚ, V.: Cultura Kostolac de la Cuina Turculi. La civilisation de Kostolac à Cuina Turculi. SCIV 17 (1966) 345-353
- BRUKNER 1969 — BRUKNER, B.: Manastir, Gospođin Virpraistorijsko nalazište. Arch Pregled 11 (1969) 136-139
- BRUKNER 1978 — BRUKNER, B.: Zur Chronologie der Kostolac-Gruppe. AI 19 (1978) 8-13
- BRUKNER — JOVANOVIĆ—TASIĆ 1974 — BRUKNER, B. — JOVANOVIĆ, B. — TASIĆ, N. (szerk.): Praistorija Vojvodine. Vojvodina in Prehistory. Monumenta Archaeologica 1. Novi Sad 1974
- CZIRÁKY 1899 — CZIRÁKY GY.: A bogojevai (Bács m.) őstelepről. ArchÉrt 19 (1899) 62-66
- DIMITRIJEVIĆ 1956 — DIMITRIJEVIĆ, S.: Prilog doljene upoznavanja Vučedolske kulture. Ein Beitrag zur weiteren Kenntnis der Vučedoler Kultur. OA 1 (1956) 5-56
- DIMITRIJEVIĆ 1962 — DIMITRIJEVIĆ, S.: Prilog stupnjevanju badenske kulture u sjevernoj Jugoslaviji. Ein Beitrag zur Stufeneinteilung der Badener Kultur in Nordostjugoslawien. ARR 2 (1962) 239-261
- DIMITRIJEVIĆ 1977-78 — DIMITRIJEVIĆ, S.: Zur Frage der Genese und der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau-Drau-Save. VAMZ 10-11 (1977-78) 1-96
- DIMITRIJEVIĆ 1988 — DIMITRIJEVIĆ, S.: Vučedolski kulturni kompleks — geneza i podjela. The Vučedol Culture in the Danube, Drava and Sava Area, Genesis and Classification. In: Durman, A.: Vučedol treće tisućljeće p.n.e. Vučedol three thousand years b.c. Zagreb 1988, 21-23, 49-50
- DIMITRIJEVIĆ—TASIĆ 1971 — DIMITRIJEVIĆ, S. — TASIĆ, N.: ÉNÉOLITHIQUE. IN: BENAC, A. — GARAŠANIN, M. —TASIĆ, N.: Epoque préhistorique en Yougoslavie — recherches et résultats. Beograd 1971, 281-303
- DUMITRESCU — STRATAN 1962 — DUMITRESCU, V. — STRATAN, I.: Keramik der Vučedol-Kultur aus Moldova Veche im Banat. Dacia 6 (1962) 411-427
- DURMAN 1988 — DURMAN, A.: Vučedol treće tisućljeće p.n.e. Vučedol three thousand years b.c. Zagreb 1988
- ECSEDY 1984 — ECSEDY I.: Őskori leletek Dunaszekcső — Várhegyről. Praehistoric finds from Dunaszekcső — Várhegy. JPMÉ 29 (1984) [1985] 89-125
- ÉRY — KRALOVÁNSZKY — NEMESKÉRI 1963 — ÉRY, K. K. — KRALOVÁNSZKY, A. — NEMESKÉRI, J.: Történeti népeség rekonstrukciójának reprezentációja. — A representative reconstruction of historic populations. —Anthrop.Közl. 7 (1963) 41-90.
- GARAŠANIN 1958A — GARAŠANIN, M.: Kontrollgrabung in Bubanj bei Niš. PraeZeitschrift 36 (1958) 223-244
- GARAŠANIN 1958B — GARAŠANIN, M.: Neolithikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien. BRGK 39 (1958) 1-130
- GARAŠANIN 1958-59 — GARAŠANIN, M.: Period prelaza in neolita u metalno doba u Vojvodini i severnoj Srbiji. L'époque de transition du néolithique à l'age des métaux en Voivodine et en Serbie du Nord. Starinar 9-10 (1958-59) 19-35
- HOFFILLER 1933 — HOFFILLER, V.: Corpus Vasorum Antiquorum Yougoslavie. 1. Paris 1933
- HOFFILLER 1938 — HOFFILLER, V.: Corpus Vasorum Antiquorum Yougoslavie. 2. Paris 1938
- HONTI 1981 — HONTI SZ.: Rézkori temetkezés Balatonbogláron. SMK 4 (1981) 73-95
- HONTI et al. 2002 — HONTI SZ. — BELÉNYESY K. — GALLINA ZS. — KISS V. — KULCSÁR G. — MARTON T. — NAGY Á. — NÉMETH P. G. — OROSS K. — SEBŐK K. — SOMOGYI K.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000-2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II. Rescue Excavations in 2000-2001 on the Planned Route of the M7 Motorway in Somogy County. Preliminary Report II. SMK 15 (2002) 3-36
- HORVÁTH 2001 — HORVÁTH L. A.: Neue Angaben zum Übergang von der Kupfer- bis Frühbronzezeit in Südwestungarn. Újabb adatok a rézkor-bronzkor átmenetéhez Délnyugat-Magyarországon. Zalai Múzeum 10 (2001) 53-65
- JOHNSTON 1961 — JOHNSTON, F. E.: Sequence of epiphyseal union in a Prehistoric Kentucky population from Indian Knoll. — Human.Biol. 33 (1961) 66-81.

- JOVANOVIĆ 1964-65 — JOVANOVIĆ, B.: Badensko-kostolačka grupa i hronologija eneolita u Jugoslaviji. Le groupe culturel de Baden-Kostolac et la chronologie de l'énéolithique en Yougoslavie. *Starinar* 15-16 (1964-65) 1-13
- JOVANOVIĆ 1971A — JOVANOVIĆ, B.: Praistorija Gornej Đerđapa. La préhistoire du Djerdap Supérieur. *Starinar* 22 (1971) 1-22
- JOVANOVIĆ 1971B — JOVANOVIĆ, B.: Stratigrafija Gomolave u iskopavanjima 1967-71. Stratigraphy of Gomolava in excavation 1967-71. *RVM* 20 (1971) 95-102
- JOVANOVIĆ 1974 — JOVANOVIĆ, B.: Pozni eneolit. Kostolačka grupa. Vučedolska grupa. In: Brukner, O.— Jovanović, B. — Tasić, N. (szerk.): Praistorija Vojvodine. Vojvodina in Prehistory. *Monumenta Archaeologica* 1. Novi Sad 1974, 160-175, 449-451
- JOVANOVIĆ 1976 — JOVANOVIĆ, B.: Obredi sahranjivanja u Kostolačkoj grupi. Burial rites in the Kostolac group. *GMGB* 13 (1976) 131-141
- KALICZ 1982 — KALICZ N.: Die terminologischen und chronologischen Probleme der Kupfer- und Bronzezeit in Ungarn. In: Aspes, A. — Fasani, L. (szerk.): *Atti X Simp. Int. Neol. Eta Bronzo in Europa*. 1982 Verona 117-137
- KOREK 1984 — KOREK J.: Ásatások Szigetcsép-Tangazdaság lelőhelyen I. A későrézkori település lelői. Ausgrabungen auf dem Fundort Szigetcsép-Tangazdaság I. Funde der spätkupferzeitlichen Siedlung. *CommArchHung* 1984, 5-30
- KOSORIĆ 1965 — KOSORIĆ, M.: Praistorijska nekropola u selu Dvorovima kod Bijeljine. Die vorgeschichtliche nekropole in Dvorovi bei Bijeljina. *ČGT* 6 (1965) 83-90
- MANCHESTER 1983 — MANCHESTER, K.: The archaeology of disease. — University of Bradford, Bradford 1983.
- MEDOVIĆ 1971 — MEDOVIĆ, P.: Grupni nalaz kostolačke keramike iz Sremskih Karlovaca. *RVM* 20 (1971) 269-280
- MILOJČIĆ 1943 — MILOJČIĆ, V.: Das vorgeschichtliche Bergwerk „Šuplja Stena“ am Avalaberg bei Belgrad (Serbien). *WPZ* 30 (1943) 41-54
- MILOJČIĆ 1949-50 — MILOJČIĆ, V.: Funde der Kostolacer Kultur in der Sammlung des Vorgeschichtlichen Seminars in Marburg/Lahn. *PZ* 34-35 (1949-50) 151-158
- MRT I — BAKAY K. — KALICZ N. — SÁGI K.: Veszprém megye régészeti topográfiája. A keszthelyi és tapolcai járás. Magyarország régészeti topográfiája 1. Akadémiai kiadó, Budapest 1966
- MRT XIII/1. — DINNYÉS I. — KÓVÁRI K. — LOVAG ZS. — TETTAMANTI S. — TOPÁL J. — TORMA I.: Pest megye régészeti topográfiája. A budai és a szentendrei járás. Magyarország régészeti topográfiája 7. Akadémiai kiadó, Budapest 1986
- NĚMĚJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1968 — NĚMĚJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, V.: Anäolithische Siedlung und Stratigraphie in Iža. *SIA* 16 (1968) 353-433
- NEMESKÉRI — HARSÁNYI — ACSÁDI 1960 — NEMESKÉRI, J. — HARSÁNYI, L. — ACSÁDI, GY.: Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden. *Anthrop.Anz.* 24 (1960) 70-95.
- NĚMETI — ROMAN 1978 — NĚMETI, I. — ROMAN, P.: *Cultura Baden in Romania*. Bucuresti 1978
- NEUSTUPNÝ 1968 — NEUSTUPNÝ, E.: Absolute Chronologie of the Neolithic and Aeneolithic Periods in Central and South Eastern Europe. *SIA* 16 (1968) 19-60
- NIKOLIĆ 1997 — NIKOLIĆ, D.: Eneolitska naselja u okolini Majdanpeka. Eneolithic settlements in the vicinity of Majdanpek. In: Lazić, M. (szerk.): *Arheologija Istočne Srenje. Archaeology of Eastern Serbia. Symposium Archaeology of Eastern Serbia*. Belgrade—Donji-Milanovac, December 1995. Belgrade 1997, 197-210
- NIKOLIĆ 2000 — NIKOLIĆ, D.: Kostolačka kultura na teritoriji Srbije. The Kostolac Culture on the Territory of Serbia. *Centre for Archaeological Research* 19 (2000)
- PETROVIĆ 1988 — PETROVIĆ, J.: Énéolithique moyen et tardif à Gomolava. In: Tasić, N. — Petrović, J. (szerk.): *Gomolava. Chronologie und Stratigraphie der vorgeschichtlichen und antiken Kulturen der Donauniederung und Südosteuropas. Internationales Symposium Ruma 1986*. Novi Sad 1988 39-46
- RACZKY 1995 — RACZKY P.: New Data on the absolute Chronology of the Copper Age in the Carpathian Basin. In: Kovács T. (szerk.): *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*. *IPH* 7 (1995) 51-50
- ROMAN 1980 — ROMAN, P. I.: Der „Kostolac-Kultur“-Begriff nach 35 Jahren. *PZ* 55 (1980) 220-227
- SCHMIDT 1945 — SCHMIDT, R. R.: *Die Burg Vučedol*. Zagreb 1945
- SCHOUR — MASSLER 1941 — SCHOUR, I. — MASSLER, M.: The development of the human dentition. *Journal of American Dental Association* 28 (1941) 1153-1160.
- STAPELFELDT 1997 — Stapelfeldt, T.: Zum Kostolacer Zierstil. In: Dobiat, C. — Leidorf, K.: *Chronos. Festschrift für Bernard Hänsel. Internationale Archäologie, Studia Honoria* 1 (1997) 157-163
- TASIĆ 1958-59 — TASIĆ, N.: Praistorijsko naselje kod Dobanovca i prilog proučavanju badenske grupe u Vojvodini. La station préhistorique de Dobanovci. Contribution à la connaissance de la civilisation de Baden en Voivodina. *Starinar* 9-10 (1958-59) 227-241
- TASIĆ 1966 — TASIĆ, N.: Apparition et évolution du groupe culturel de Kostolac en Yougoslavie. *AI* 7 (1966) 19-31
- TASIĆ 1979 — TASIĆ, N. (szerk.): *Praistorija Jugoslavenskih Zemaljah III. Eneolit*. Sarajevo 1979
- TASIĆ 1995 — TASIĆ, N.: Eneolithic cultures of the Central and West Balkans. *Beograd* 1995
- TASIĆ 2001 — TASIĆ, N.: Cult Pits and Graves of the Kostolac Culture. In: R. M. Boehmer — J. Maran: *Lux orientalis. Archäologie zwischen Asien und Europa. Festschrift für Harald Hauptmann zum 65. Geburtstag. Internationale Archäologie Studia Honoraria* 12 (2001) 411-418
- TEŽAK-GREGL 1985 — TEŽAK-GREGL, T.: Vučedol kod Vukovara. *AP* (1985) 57-59
- VASIĆ 1906 — VASIĆ, M.: *Starosrpsk nalazišta u Srbiji*. *Starinar* 1 (1906) 38-88
- ZOFFMANN 1972-73 — ZOFFMANN, ZS. K.: Die Aufarbeitung des kupferzeitlichen und frühbronzezeitlichen anthropologischen Materials aus Vučedol (Jugoslawien). *JPMÉ* 17-18 (1972-73) 50-60.
- ZOFFMANN 1984-85 — K. ZOFFMANN ZS.: Das anthropologische Material der Bestattung der aeneolithischen Kostolac-Gruppe vom Fundort Gomolava (Hrtkovci). *Antropološki meaterijal groba Kostolačke grupe sa lokaliteta Hrtkovci — Gomolava*. *RVM* 29 (1984-85) 37-40

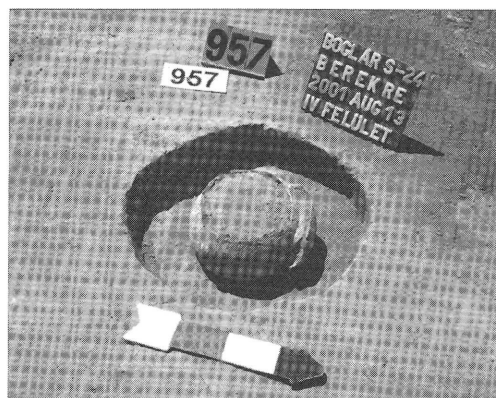

I. tábla. A Kostolac sírok területi elhelyezkedése. Ásatási felszínrajz.

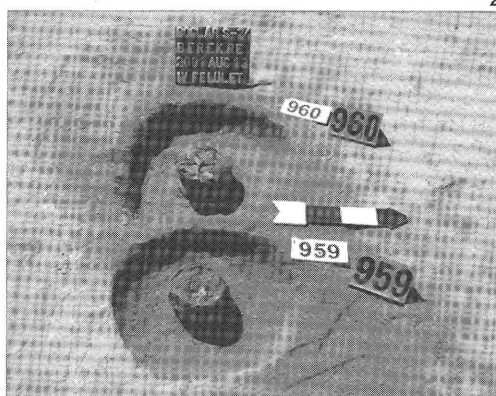
1

2

3

4

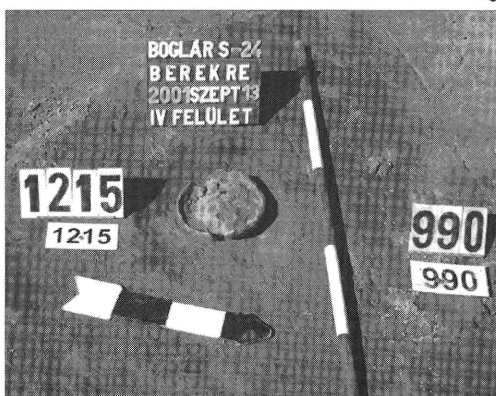
5

6

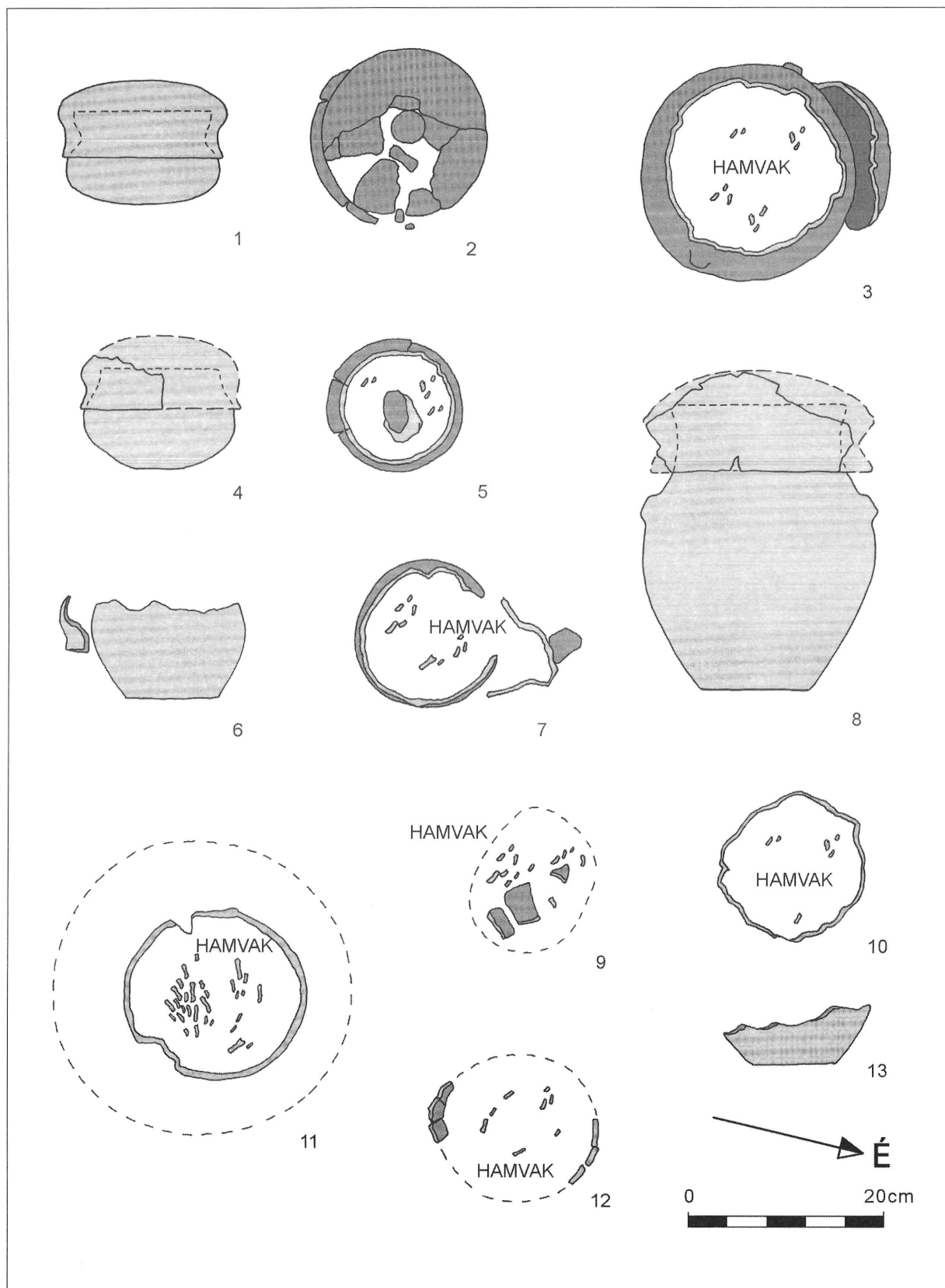

7

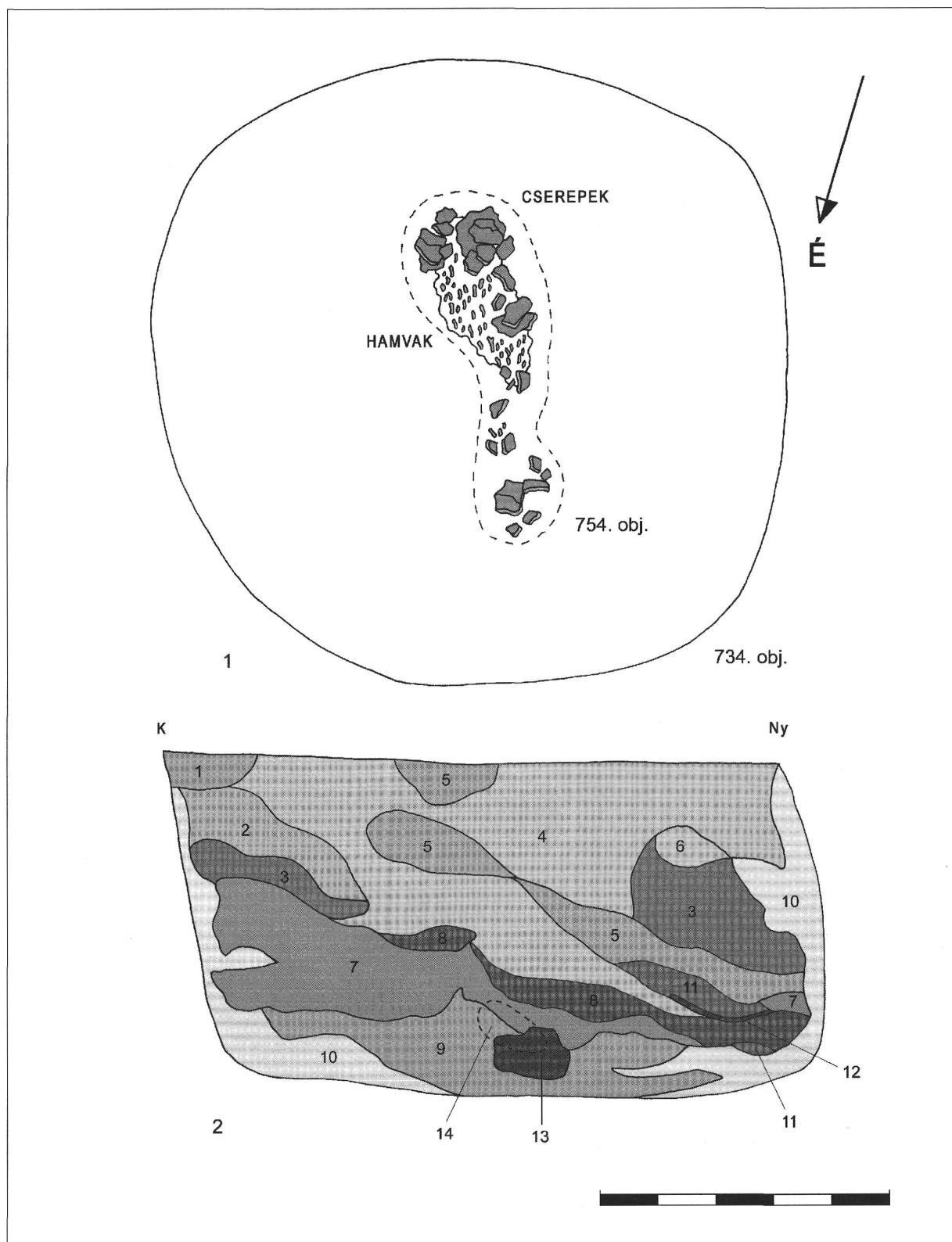

8

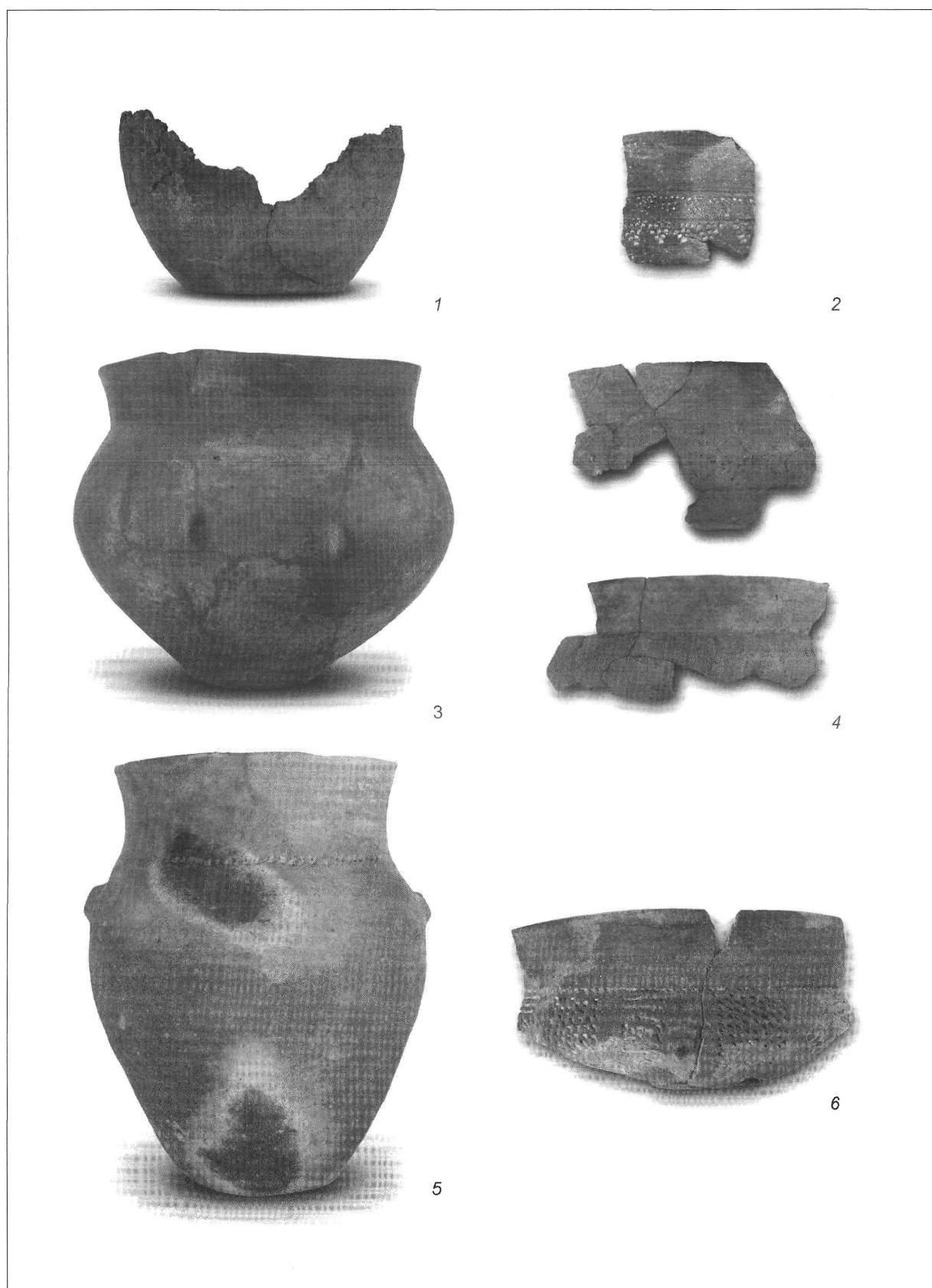
II. tábla. 1. 754. sír, 2. 957. sír, 3. 958. sír, 4. 959. és 960. sír, 5. 961. sír, 6. 962. sír, 7. 1022. sír, 8. 1215. sír
(Fotó: 2-4., 6., 8. Németh Péter Gergely; 1., 5., 7. Siklósi Zsuzsanna)

III. tábla. A sírok helyszíni rajza és oldalnézetük a feltáráskor. 1-2. 960. sír, 3., 8. 957. sír, 4-5. 959. sír, 6-7. 1022. sír, 9. 962. sír. 10., 13. 961. sír, 11. 1215. sír, 12. 958. sír (Rajz: Balla Krisztián)

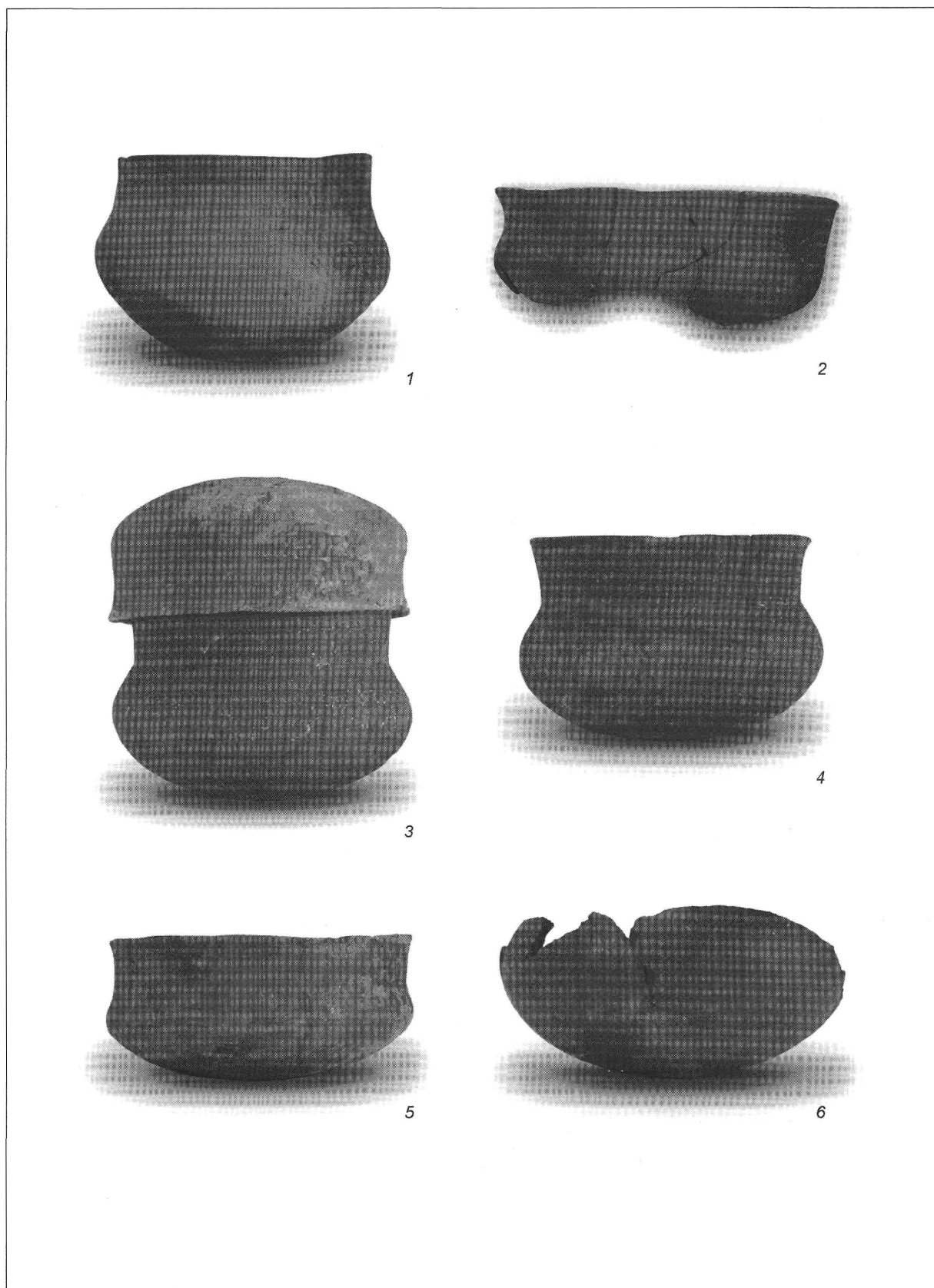

IV. tábla. 1. A 734. objektum felszínrajza, benne a 754. sír maradványa, 2. A 734. objektum metszete a 754. sírral (13-14.).
 Jelölések: 1. szürke kevert, 2. világosbarna hamus, 3. világosszürke hamus, 4. világos szürkésbarna faszénzemcsés kevert,
 5. sárgásszürke paticsos kevert, 6. sárgásbarna foltosan kevert, 7. barna, agyagos kevert, 8. sötétszürke kevert,
 9. sárgásszürke kevert, 10. sárga homok, 11. világosbarna homokos kevert, 12. vörösre égett réteg, 13. kerámiatöredékek,
 14. hamvak (Rajz: Balla Krisztián)

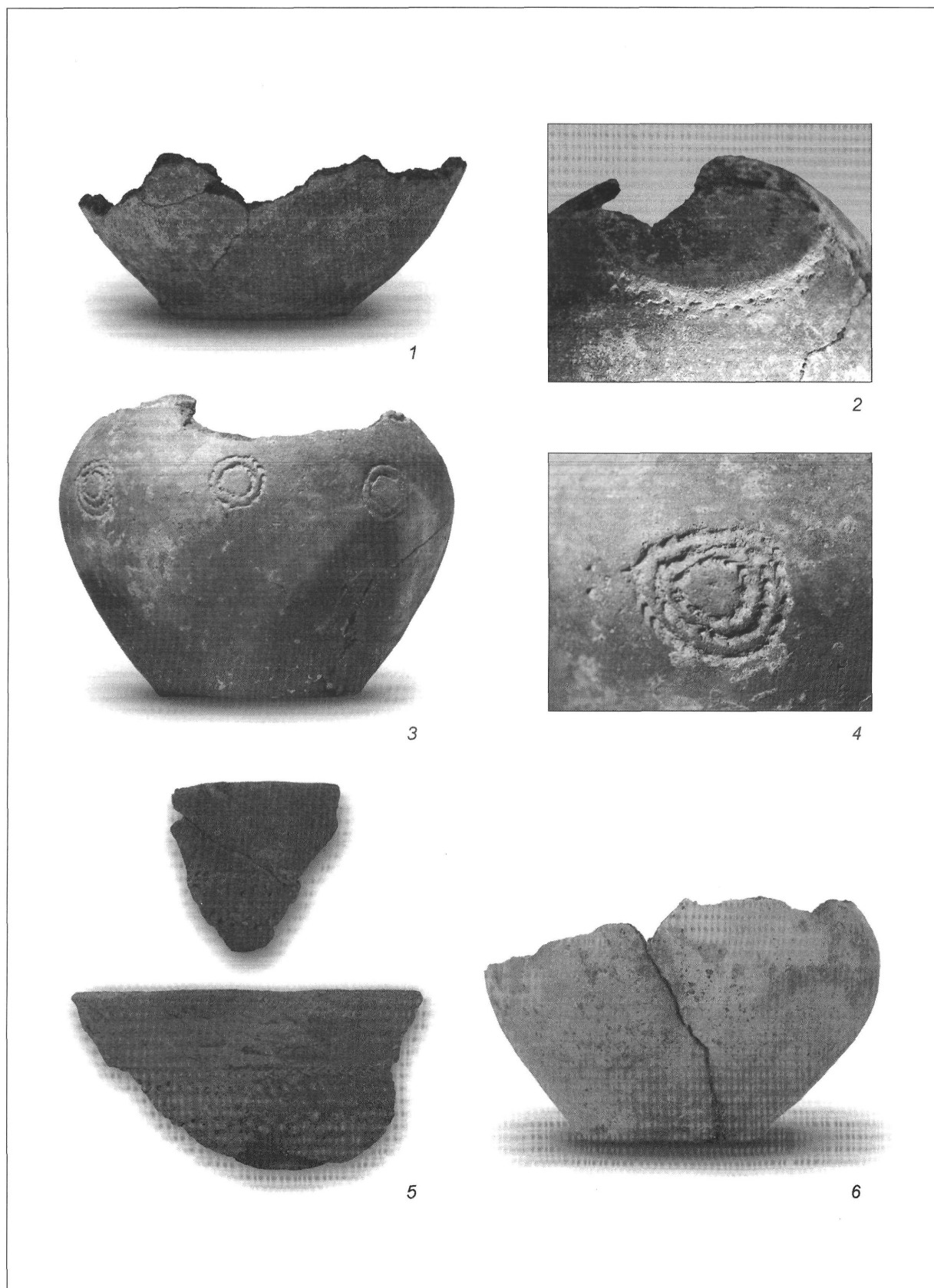

V. tábla. 1-2. 652. sír, 3-4. 754. sír, 5-6. 957. sír (Fotó: Gyergyádes Tibor)

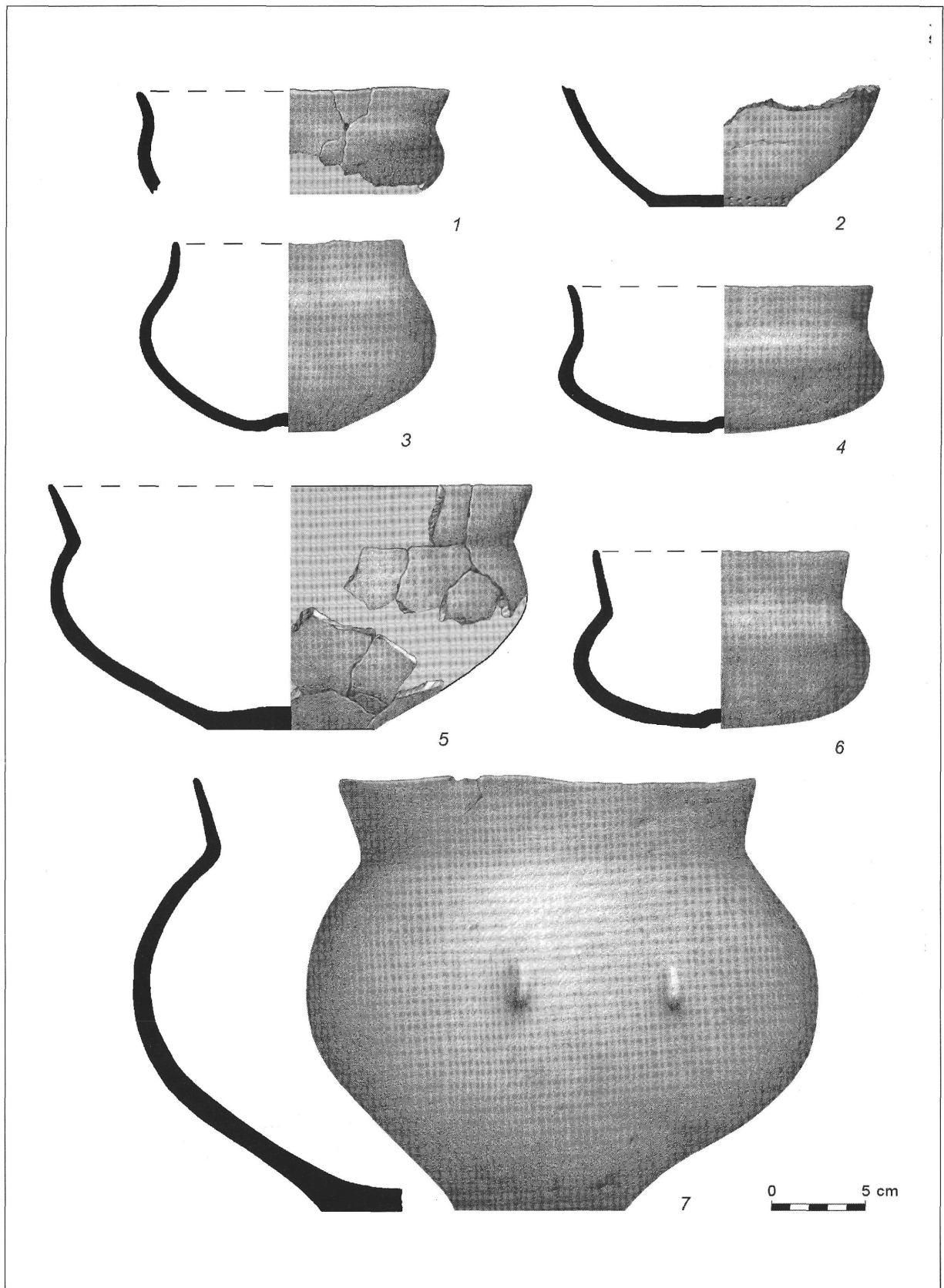

VI. tábla. 1-2. 959. sír, 3-5. 960. sír, 6. 962. sír (Fotó: Gyergyádes Tibor)

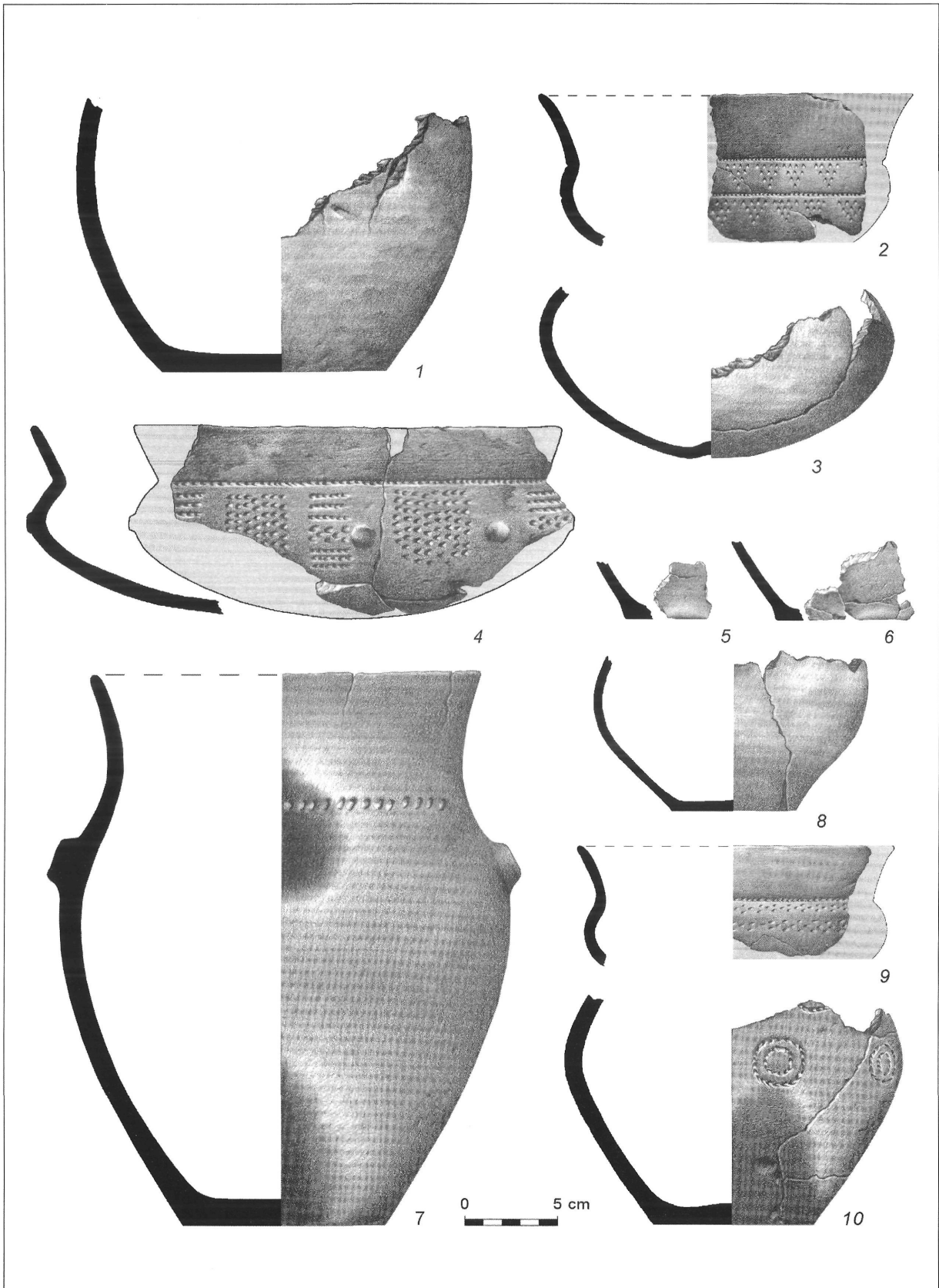

VII. tábla. 1-2. 961. sír, 3-5. 1022. sír, 6. 1215. sír (Fotó: Gyergyádes Tibor)

VIII. tábla. 1., 3. 959. sír, 2. 961. sír, 4., 6. 960. sír, 5., 7. 754. sír (Rajz: Balla Krisztián)

IX. tábla. 1-2. 652. sír, 3. 962. sír, 4., 7. 957. sír, 5-6., 958. sír, 8. 1215. sír, 9-10. 1022. sír (Rajz: Balla Krisztián)

The latest burials of the Kostolac Culture at Balatonboglár

ZSUZSANNA SIKLÓSI

The track of the planned M7 motorway cuts the archaeological site at Balatonboglár-Berekre-dűlő. Three Kostolac Culture cremation burials were already excavated in 1995, while in 2001 ten new burials were found. These 13 graves form 4 groups, however their ritual is the same, the urn containing the ashes is covered by a dish in each case. In case of the newly excavated burials these dishes were placed with their mouth facing downwards. On the site Late-Baden and Kostolac Cultures settlements were also excavated, but where the

burials were located, no settlement remains were found. According to anthropological examination, infants and juveniles were buried in the majority of graves, while in 2 occasions remains of women were unearthed. According to the above, it seems probable that the urn cremation burial was the right of infants and maybe mothers dying in childbirth. The other members of the community were buried outside the settlement or according to a rite without any archaeological trace.

